

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 6 Issue 5, p. 131-156, September 2014

Anıtkabir Nasıl İnşa Edildi? Süreç ve Tartışmalar How was Atatürk's Mausoleum Built? The Process and Discussions

Yrd. Doç. Dr. Sabit Dokuyan
Düzce Üniversitesi - Düzce

Öz: Bu çalışma Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de ölümünden sonra Anıtkabir'in inşa edilme sürecinde karşılaşılan siyasi ve maddi engelleri inceleyerek, maddi engellerin tam olarak aşılmasını nedeniyle projenin değiştirilerek ancak 1953 yılında tamamlandığını tespit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anıtkabir, Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti

Abstract: This study examines the political and financial difficulties that delayed the construction of Atatürk's mausoleum after his death in 1938 and suggests that because of financial obstacles the project was completed in 1953 only after money saving revisions had been made to the original plan.

Keywords: Turkey, Atatürk, Architecture, Republican People's Party, Democrat Party

Giriş:

Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığı, yorucu bir hayatın bedeli olarak, 1937 yılı sonlarına doğru bozulmaya başlamıştır.¹ 1938 yılı itibariyle hastalığı artmış ve rahatsızlığının karaciğerle ilgili olduğu anlaşılmıştır. Rahatsızlığına rağmen siyasi işlerle yoğun bir şekilde ilgilenen Ata, özellikle Hatay sorunuyla ilgili önemli çabalar sarf etmiştir. 1938 yılı Mayıs ayında güney illerine düzenlediği gezi, O'nun sağlığını daha da kötüleştirmiştir. Son günlerini İstanbul'da ve bir süre de Savarona Yatı'nda geçiren Atatürk, doktorlarının tavsiyelerine pek uymayarak gerektiği kadar dinlenmemiştir.² Ölümünün yaklaştığı günlerde genel bir af çıkarılmasını uygun görmüştür ve İstiklal Mahkemeleri suçluları ile 150'liklerin de dahil olduğu genel affı yürürlüğe sokmuştur. 17 Ekim 1938 günü girdiği ilk komadan iki gün sonra çıkabilmiştir.³ 1 Kasım 1938 günü yapılan meclis açılışına katılamamıştır. Cumhurbaşkanı'nın açılış nutkunu, dönemin Başbakanı Celal Bayar okumuştur. Hastalığın son evresine gelen Atatürk, 10 Kasım 1938 tarihinde gözlerini hayata kapamıştır.⁴ Atatürk'ün komaya girmesi ve ardından hayata gözlerini yumması, O'nu takip eden tabiplerin imzaladığı bir tebliğ ile halka duyurulmuştur. Bu tebliğ şu şekildedir:

Atatürk'ün müdavi ve müşavir tabipleri tarafından verilen rapor suretidir: Reisicumhur Atatürk'ün umumi hallerindeki vahamet dün gece saat 24'te neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün, 10 İkinci Teşrin(Teşrinisani) 1938 Perşembe sabahı 9'u 5 geç büyük şefimiz derin koma içinde terk-i hayat etmişlerdir.⁵

¹ Fatma Acun-Adnan Sofuoğlu-Mustafa Yılmaz-Gonca Anzeroğlu vd., *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi*, (Editör: Fatma Acun), Siyasal Kitabevi, Ankara 2010, s. 297.

² Yalçın, Durmuş-Yaşar Akbıyık-Yücel Özkaya-Gülnehal Bozkurt-Dursun Ali Akbulut vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, ATAM Yayınları, Ankara, 2008, s. 397-399.

³ Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk (Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 705-706.

⁴ Durmuş, *age*, s. 400-401.

⁵ Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul 2009, s. 88.

JHS

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

Ata'nın ölümünün ardından Dolmabahçe Sarayı'nda bayrak yarıya indirilmiştir. Haber, hükümet aracılığıyla, tüm yurda duyurularak, bayrakların her yerde yarıya indirilmesi istenmiştir. Ölüm olayı basının en öncelikli haber konusu haline gelmiştir. Halk da büyük bir üzüntü içerisinde girmiştir. 29 Kasım'a kadar gazeteler siyah başlıklarla çıkarılmıştır. 13 Kasım günü Bakanlar Kurulu; Atatürk'ün geçici kabrini ve cenaze törenini kararlaştırmıştır.⁶ Ata, ölümü sonrasında nereye gömülmek istediğini hayattayken belirtmemiştir. Sadece bir keresinde, Marmara Köşkü'nde yaptığı bir konuşmada: "*Beni milletim nereye istese gömsün. Hiçbir şey söylemem!*" diyerek, ölümünden sonraki süreçle ilgili bir istekte bulunmamıştır.⁷ Bu nedenle, esas kabir yeri belirlenene kadar, Ankara'da, Halkevi yanındaki Etnografya Müzesi geçici kabir olarak tayin edilmiştir. Tek katlı ve kubbeli bir bina olan yapının tercih edilmesinde etkin olan her hangi bir özelliği bulunmamaktadır.⁸

Atatürk'ün naaşı kısa süre içerisinde toprağa verilmeyeceği için Gülhane Hastanesi'den Lütfi Aksoy, Mustafa Hayrullah Diker ve Süreyya Hidayet Serter tarafından tahnit edildikten sonra, kurşundan yapılmış bir tabuta konulmuştur. Naaş ile tabut arası talaşla doldurulmuş ve Ata'nın yüzü ıslak pamukla örtülmüştür. Kurşun tabut, gül ağacından yapılmış diğer bir tabut içerisine yerleştirilmiştir.⁹ 16 Kasım günü Ata'nın naaşı Dolmabahçe Sarayı'nda katafalka konulmuştur. Üç gün boyunca halk burayı ziyarete gelmiştir.¹⁰ Cenaze namazının mutlaka camide kılınması gerekmeyen fetvasını veren İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Enstitüsü Başkanı Şerafettin Yaltkaya, cenaze namazını Dolmabahçe Sarayı'nda, 19 Kasım¹¹ Cumartesi sabahı saat 8.10'da kıldırılmıştır.¹²

Ata'nın naaşı, 19 Kasım günü Etnografya Müzesi'ne götürülmek üzere uzun süren bir yolculuğa çıkarılmıştır. Dolmabahçe Sarayı'ndan Ankara'ya götürülüş esnasındaki bazı önemli anlar şu şekilde cereyan etmiştir: Saat 7.40; başta Fahrettin Altay olmak üzere generaller İstanbul'da son ihtiram nöbetini tutmuşlardır. Saat 8.10; salonun ortasındaki büyük avizenin altına konulmuş iki masa üzerine tabut yerleştirilmiştir ve cenaze namazı başlamıştır. Saat 8.14; tabut omuzlarda çıkarılmış ve ardından top arabasına konulmuştur. Saat 11.23; top arabasındaki naaş halkın ve güvenlik görevlilerinin gözyaşları ve feryatları arasında yoluna devam etmiştir. Saat 12.00; Gülhane Parkı'na ulaşılmış ve ardından İstiklal Marşı söylenmiştir. Saat 12.42; tabut Sarayburnu'nda Zafer Torpidosu'na aktarılmıştır. Saat 13.40; tabut Yavuz Zırhlısı'na aktarılmıştır. 15 dakika boyunca yabancı donanma gemileri geçiş yapmıştır (İngiliz, Sovyet, Alman, Fransız, Yunan ve Romen gemileri sırayla selamlama geçişi yapmıştır). Saat 19.19; tabut yeniden Zafer Torpidosu'na alınıp İzmit'in mayın iskelesine gelinmiştir. Saat 20.00; naaş İzmit'te karaya çıkarılmıştır. Saat 20.23; tabut Atatürk Treni'ne aktarılmıştır. 20 Kasım 1938: Saat 10.03; tren Ankara İstasyonu'na ulaşmıştır. Saat 10.15; İsmet İnönü, Meclis Başkanı (Mustafa Abdülhalik Renda) ve Genel Kurmay Başkanı (Fevzi Çakmak) Atatürk'ün bulunduğu vagona gelmişlerdir. Saat 11.23; tabut Meclis'e getirilmiştir. 21 Kasım 1938: Saat 9.42; tabut top arabasına taşınmıştır. Saat 13.10; Etnografya Müzesi'nin kapısına ulaşılmıştır. Saat 13.20; İnönü'nün de olduğu grup Ata'yı müzedeki geçici yerine koymuştur.¹³ Müzeye konulan naaş dört ay sonra, müze içerisindeki geçici kabre nakledilmiştir.¹⁴

⁶ Acun, *age*, s. 298.

⁷ Turan, *age*, s. 707.

⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal(1922-1938)*, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 533.

⁹ Turan, *age*, s. 708.

¹⁰ Durmuş, *age*, s. 400-401.

¹¹ Turan, *age*, s. 708.

¹² Aydemir, *age*, s. 534.

¹³ Necdet Evliyagil, *Atatürk ve Anıtkabir*, Ajans-Türk Yayını, Ankara 1988, s. 35.

¹⁴ Acun, *age*, s. 299.

JHS
132

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

Anıtkabir'in Yerinin Tespiti ve Proje Yarışmasının Düzenlenmesi:

Geçici kabrinde bekletilen Atatürk'ün nereye defnedileceği mevzusu uzun tartışmalara neden olmuştur.¹⁵ Ata'ya yakışır bir kabir yapılması amacıyla 16 Aralık 1938 tarihinde Başbakanlık Müsteşarı başkanlığında; İç İşleri, Milli Eğitim ve Bayındırlık Bakanlıkları ile Genel Kurmay Başkanlığı temsilcilerinden müteşekkil bir komisyon oluşturulmuştur. Kabrin yerinin tespiti için ise 17 kişiden oluşan ayrı bir komisyon görevlendirilmiştir.¹⁶

Anıtkabir'in yapımıyla ilgilenmek üzere oluşturulan CHP Parti Komisyonu azaları tarafından (Münir Çağıl, Süreyya Örgüevren, Rasih Kaplan, Mazhar Germen, Sami Uzel, Refet Canitez, İsmet Eker, Mazhar Müfit Kansu, Nafi Atuf Kansu, Tefik Tarman ve Mitat Aydın) Parti Grubu Başkanlığı'na sunulan bir raporla, Anıtkabirin Rasattepe'de yapılması istenmiş ve bu isteğin gerekçeleri de belirtilmiştir. Raporda dikkat çeken bazı hususlar özetle şu şekildedir: Anıtkabir'in yapılması ile ilgili hazırlanan bütün raporlar ve belgeler incelenmiştir. Ortak kanaat; yapılacak kabrin şehrin dışında, sakin, manzarası güzel, şehrin her yerinden görülebilen, büyük toplantılara müsait, ziyareti kolay bir yerde olması yönündedir. Heyetimiz de aynı fikirdedir. Komisyonumuz, yer konusunda gelen öneriler içerisinde bulunan; Yeşiltepe, Etnografya Müzesi önü, Timurlenk Tepesi, Gençlik Parkı, Kale İçi, Çankaya, yeni meclis binası arkasındaki tepe ve Askeri Rasadat-i Havaiye binasının bulunduğu tepelyi tetkik etmiştir. Bu alanlardan sadece Rasat Tepesi her yere hâkim ve Ankara'nın her yerinden görülebilir konumdadır. Kabir için gereken şartları taşımaktadır. Bu tepede saha geniştir, toprak ve arazi her türlü inşaatla müsaittir. Bu sonuçla Rasattepe'nin Anıtkabir için en uygun yer olduğu komisyonca kabul edilmiştir.¹⁷

Aynı raporda, alınan bu karara katılmayan heyet azalarının da olduğu görülmüştür. Falih Rıfki Atay, Ferit Güven, Salah Cimcoz alınan karara karşı duran azalardır. Bu grubun savunması özetle şu şekildedir: Bir şehir planlamacısı, iki mimar, bir heykeltıraş ve çeşitli uzmanlara Rasattepe ile ilgili fikirleri sorulmuştur. Danışılanlar, Etnografya Müzesi'nin olmaması yönünde hemen hemen ortak fikre sahiptirler. Rasattepe de bu uzmanlarca uygun görülmemiştir. Zaten Rasattepe için önceden olumlu görüş bildiren ve ilk raporları hazırlayan uzmanlardan Ankara'da bulunanlar dahi bu görüşlerinden vazgeçmişlerdir. Uzmanlar, çoğunlukla Çankaya seçeneğini olumlu karşılamışlardır. Atatürk'ün bütün hayatı Çankaya'da geçmiştir. Yer; şehrin her tarafına hâkimdir. Milli Mücadele'nin, devletin kuruluşunun, inkılâpların hatıralarını taşıyan bir alandır. Maddi-manevi bütün ihtiyaçları karşılayacak niteliktedir. Ata'nın Çankaya'dan ayrılması için bir sebep yoktur ve Anıtkabir Çankaya'da inşa edilmelidir.¹⁸

Komisyon içerisinde yer alan ve Çankaya konusunda en istekli olan kişi Falih Rıfki Atay olmuştur. Atay'ın iddiasına göre Atatürk, ölümünden önce, Çankaya Köşkü'nün yanındaki bir kayanın altına gömülme isteğini dile getirmiştir. Afet İnan ve Hasan Rıza Soyak da bu vasiyete şahit olmuşlardır. Atay'ın bu vasiyeti dile getirmesi pek fazla rağbet görmemiştir ve İnönü, kısa sürede Çankaya Köşkü'ne taşınarak bu isteğin tamamen atıl kalmasına neden olmuştur.¹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu da anılarında Atay'ın Çankaya isteğinden bahsetmiş, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Kemal Gedeleş'in ısrarlı çabaları sonrasında kabrin Rasattepe'ye yapıldığını ve Gedeleş'in kendisinin de bu bölgede bulunan arsalarının değer kazandığını iddia etmiştir. Karaosmanoğlu ayrıca, Anıtkabir inşaatının baştan savma bir iş gibi

¹⁵ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul 2010, s. 402.

¹⁶ Evliyagil, *age*, s. 50.

¹⁷ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30..10.0.0/1.8..14.

¹⁸ *BCA*, 30..10.0.0/1.8..14.

¹⁹ Ahmet Akgül, *Bizim Atatürk*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2006, s. 284-285.

JHS

133

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

komisyona havale edilmesini de eleştirmiştir.²⁰ Bütün bu tartışmaların sonucunda, inşaatın Rasattepe mevkiinde başlatılması 1939 yılı Haziran ayında kararlaştırılmıştır.²¹

Anıtkabir'in yer tespitinin ardından sıra, yapılacak binanın hangi mimari karakterde olacağı konusuna gelmiştir. Bu amaçla, 20 Aralık 1939 tarihinde, Başbakanlıkta kurulan komisyon tarafından uluslararası bir yarışma kararı alınmıştır.²² 1 Mart 1941 tarihinde uluslararası mimari proje yarışması başlatılmıştır. Yarışmaya katılacak projelerin nitelikleri ise şu şekilde belirlenmiştir:

1. Anıt, bir ziyaret yeri olacaktır. Ata'nın huzuruna büyük bir şeref holünden girilecek, ziyaretçiler Atatürk'ün önünde duracaklar ve ona saygılarını sunacaklardır.
2. Bu anıt; Atatürk'ün asker, devlet başkanı, siyasetçi ve bilim adamı oluşunun, yapıcı ve yaratıcı dehasının simgesi olacaktır.
3. Anıtkabir'in yakından görüldüğü kadar uzaktan da görülmesi etkili çizgilerle sağlanacaktır. Mimari motifler, kudreti anlatacak eserler biçiminde oluşturulacaktır.
4. Atatürk'ün adı ve kişiliği altında Türk Devleti sembolize edileceği için, Türk Milleti'ne saygı göstermek isteyenler, Atatürk'ün kabri önünde eğilerek bu duygularını belirteceklerdir.
5. Anıtkabir'de bir şeref holü bulunacaktır. Ziyaretler bu hol üzerinden yapılacaktır.²³

Açılan yarışmaya 20'si Türkiye'den olmak üzere toplam 49 proje dahil olmuştur. Türkiye'nin dışında; Almanya'dan 11, İtalya'dan 7, Avusturya, İsviçre, Fransa ve Çekoslavakya'dan eserler katılmıştır.²⁴ Yarışmaya katılan eserlerin dışında, katılımda bulunmak için çok sayıda başvurunun da olduğu göze çarpmaktadır. Bu tip başvurulara örnek teşkil etmesi adına; Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne 25 Mart 1939 tarihinde, Arslan Ataman imzasıyla Trabzon'dan gelen(EK 1) ve 1 Nisan 1942 tarihinde Halk Partisi Başkanlığı'na hitaben gönderilmiş olan Lütfi Saygıner'e ait(EK 2) iki Anıtkabir projesi öne çıkmaktadır. Her iki mektuba proje çizimleri de eklenmiştir. Ayrıca yarışma sürecinde, dünyanın değişik ülkelerinden, projeye katılmak veya konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen çok sayıda mimarın başvuruda bulunduğu da görülmüştür.²⁵ 3 Mart 1942 tarihinde yarışma sona ermiş ve 23 Mart 1942 tarihinde seçici kurul kararını vermiştir.²⁶

Seçici kurulun ardından, 7 Mayıs 1942 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu, Anıtkabir inşaatı ile ilgili yapılan proje yarışmasının sonuçlarını ve verilecek ödülleri ilan edilmiştir. Karar göre: Profesör Emin Onat ve Doçent Orhan Arda'ya ait olan 25 sıra ve 60927 hüviyet numaralı proje birinci seçilmiş, Profesör Yohannes Kruger'e ait 9 sıra ve 21472 hüviyet numaralı proje ile Profesör Arnaldo Foschini'ye ait 44 sıra ve 14916 hüviyet nolu proje ikinci seçilmiştir. Bu projelerden hiçbirisi doğrudan tatbik uygun görülmemiş, tadil gerekliliği belirtilmiş ve birinci olan eserin de tatbik edilmemesi kabul edilmiştir. Mansiyon kazanan 5 projenin de satın alınması kararlaştırılmış, birinci seçilen projeye 4.000, ikinci sayılan projelere

²⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 142.

²¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi(TBMMTD)*, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

²² *TBMMTD*, 26 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, Ekler Bölümü, s. 3/206.

²³ Evliyagil, *age*, s. 50., Ayrıca Bakınız: Acun, *age*, s. 302.

²⁴ Evliyagil, *age*, s. 50.

²⁵ *BCA*, 490..1.0.0/1435.743..1.

²⁶ Evliyagil, *age*, s. 50.

JHS
134

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

2000'er ve dereceye giren beş projenin sahibinin her birine de 1.000'er lira verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷

Anıtkabir İnşaatının Başlatılması ve 1944 Yılı Sonuna Kadar Yapılan İşler:

Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti, Anıtkabir'in yapılması için 1944 yılına kadar çok ağır ilerleyen bir hareket tarzı benimsemiştir. 22 Kasım 1944 tarihinde kabul edilen 4677 sayılı kanunla işler biraz daha hızlı ilerlemeye başlamıştır. Anıtın yerinin tespiti ve proje yarışmasının haricinde, kanunun çıktığı 1944 yılına kadar yapılan işlerin bazıları şu şekilde gerçekleşmiştir:

a. 2 Aralık 1939 tarihinde oluşturulan bir komisyon istimlak planı ve uygulaması üzerinde çalışmış, anıtın kurulacağı yerin topografik haritası, zemin sondajı, proje müsabakası şartnamesi konularıyla uğraşmıştır.²⁸ 5 Nisan 1940 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nın teklifi sonrasında Bakanlar Kurulu, 20 Nisan günü yayınladığı kararname ile Anıtkabir için ayrılan yerin dar olduğu ve genişletme işlemlerinin başlatılacağını duyurmuştur.²⁹ Bunun üzerine istimlak işleri başlatılmıştır. Ankara Valisi tarafından başbakanlığa sunulan 25 Aralık 1940 tarihli bir malumatta konuyla ilgili özetle şu ifadeler yer almıştır; Anıtkabir'in birinci planına dayanılarak Rasattepe'de bulunan 32 şahsa ait arazinin istimlakı yapılmıştır. Fakat planın değiştirilmesi sonrasında 85 şahıstan daha arazi ve bu araziler içerisinde bulunan sekiz binadan dördünün alımı gerçekleşmiştir. Bu şahısların dışında kalan 27 şahıs henüz müracaatta bulunmadığı için buraların cebren alınması işlemleri başlatılmıştır. İstimlak edilmesi sırasında fiyatına itiraz edilen dört bina için ise kanuni süreç devam ettirilmektedir.³⁰ Yapılan istimlak çalışmaları ve proje masrafi çerçevesinde 1939 yılı devlet bütçesinden anıt için 250.000 lira ayrılmış,³¹ bu miktarın 168.576 lirası harcanmıştır. 1940 yılında 668.222 lira, 1941 yılında ise 136.578 lira harcanmıştır.³²

b. 1942 bütçesinden anıt yapımı için harcanan 16.385 liranın tamamı istimlak ve proje masraflarına kullanılmıştır.³³ Kabul edilen Onat ve Arda'ya ait proje üzerinde yapılacak değişiklikler ancak 18 Kasım 1943 tarihinde bitirilmiştir.³⁴ Anıtın proje masrafları için 1943 yılı bütçesinden 128.596 lira harcanmıştır. Yine aynı bütçeden istimlak ve proje masrafi kalemi başlığı altından 5.000 lira sarf edilmiştir.³⁵ Böylece projenin başlangıcı kabul edilen 6 Aralık 1938 ile 18 Şubat 1943 tarihleri arasında projeye 1.824.111 liralık bütçe ayrılmış ve bu bütçeden, çoğunluğu istimlak bedeli olmak üzere (958.476 lira), toplam 1.123.360 lira harcanmıştır.³⁶ Anıtkabir sahasına ait "Muhtelif Mikyasta Tesviye Münhanili Topografik Hali Hazır Haritası"nın alınması için 18 Mart 1944 tarihinde 2.800 liralık ihale açılması planlanmıştır.³⁷ Anıtkabir sahası sulama işleri ihalesi için ise 10 Nisan 1944 tarihi belirlenmiştir ve açılış bedeli 75.108 lira olarak tespit edilmiştir.³⁸ 1 Haziran 1944 tarihinde bütçeden anıt için 1.000.000 lira ayrılmıştır.³⁹

²⁷ BCA, 30..18.1.2/98.40..11.

²⁸ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

²⁹ BCA, 30..18.1.2/90.37..18.

³⁰ BCA, 30..10.0.0/1.8..12.

³¹ Resmi Gazete, 25 Kasım 1944, s. 7.

³² TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

³³ Resmi Gazete, 4 Nisan 1949, s. 7.

³⁴ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

³⁵ Resmi Gazete, 23 Kasım 1949, s. 6-7.

³⁶ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

³⁷ Resmi Gazete, 6 Mart 1944, s. 2.

³⁸ Resmi Gazete, 25 Mart 1944, s. 3.

³⁹ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

JHS

135

**History
Studies**

Volume 6
Issue 5
September
2014

22 Haziran 1944 tarihi itibarıyla Bayındırlık Bakanlığı'na devredilen Anıtkabir yürütücülüğü sayesinde, işler daha kolay ve hızlı ilerleme imkânı bulabilmiştir.⁴⁰ İşin uygulamaya dökülmesi ancak 4 Temmuz 1944 tarihinde gerçekleşmiş ve müsabakayı kazanan proje sahipleriyle anlaşma imzalanmıştır.⁴¹ 9 Ekim 1944 tarihinde yapılan 1.000.000 liralık ihale ile inşaat fiilen başlamıştır.⁴² Aynı gün Anıtkabir'in temeli Rasattepe'de atılmıştır. Temel atma töreninde ilk kazmayı, dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu vurmuştur.⁴³ Anıtkabir sahası sulama tesisatındaki eksikliklerin tamamlanması için ise 16 Kasım 1944 tarihinde 32.459 liralık ihale açılması planlanmıştır.⁴⁴

Anıtkabir'in inşasına dair kanun görüşmeleri 22 Kasım 1944 tarihli meclis oturumunda gerçekleşmiştir. Konuyla ilgili söz alan Trabzon Milletvekili Mitat Aydın; Atatürk'ün şahsına yaraşır bir anıt yapmak için Türk Milleti'nin bu konudaki hassasiyetini dikkate alan hükümetin, 10.000.000 lira bütçe ayırmasını memnuniyetle karşılamıştır. Anıt için açılan proje yarışmasını bir Türk'ün kazanmasını da olumlu bulan Aydın, yapılacak olan masrafin büyük devletler için çok ehemmiyet arz etmemesine rağmen, Türkiye için büyük bir meblağ olduğunu belirtmiştir. Eskişehir Milletvekili Emin Sazak ise harcanması planlanan paranın çok fazla olmasından kaynaklanan memnuniyetsizliğini bildirmiştir. Ayrıca, hükümetin daha önce 2.5-3 milyon lira tutacağını açıkladığı bu iş için çok daha fazla paraya ihtiyaç duyulmasının Atatürk'ün ruhunu rahatsız edeceğini söylemiştir. Bir taş bina için bu kadar masraf yapılmasına karşı olduğunu açıkça ifade ederek: "12 milyon lira verirsek Atatürk geceleyin gelir, rüyada bizi döver. Doğrusu 12 milyon lira verilmez." demiştir.⁴⁵

Görüşülen Anıtkabir inşasına dair kanunun birinci maddesinde, kabir için yapılacak senelik harcamanın 2.5 milyonu geçmeyeceği, ama gerekirse ayrılan bütçeyi desteklemek için bono ihracı yapılacağı, bu giderlerin bütçeye her yıl eklenerek tedarik edileceği, 10 milyon liralık bir bütçe ile 1945-1949 yılları arasında işin bitirileceği belirtilmiştir. Konuyla ilgili olarak Bayındırlık Bakanı ve Maliye Bakanı yetkili kılınmıştır. Fakat bu madde vekiller arasında eleştirilere neden olmuştur. Eskişehir Milletvekili İzzet Arıkan yaptığı konuşmada, her yıl 2.5 milyonluk bir sınırlama getirmenin yanlışlığından bahsetmiştir. İnşaatın ilk yılında bu paranın tamamının bir yılda harcanmasına imkân yokken, ilerleyen yıllarda belirlenen miktarın yetmeyeceğini belirterek, böyle bir miktar sınırlamasının konulmasını eleştirmiştir. Miktarın yeterli gelmemesi durumunda, kanuna eklenecek bir ifadeyle, gelecek yılın bütçesinden karşılanmak üzere bono verilebilmesinin önünün açılmasını istemiştir. Anıtkabirle ilgili 3 maddelik 4677 sayılı kanun, aynı oturum içerisinde kabul edilmiştir. Kanun, oylamaya katılan 283 milletvekilinin tamamının olumlu oyuyla meclisten geçmiştir. 169 milletvekili ise oylamaya katılmamıştır.⁴⁶ 4 Aralık 1944 tarihinde kanun yürürlüğe girmiş ve 10 milyon liralık toplam inşaat bütçesi harcamaya açılmıştır.⁴⁷ Yeni kanuna göre 1944 bütçesinden kabrin istimlak ve proje masrafları için 174.835 lira ayrılmış fakat bu miktarın sadece 3.183 lirası

JHS
136

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*

⁴⁰ TBMMTD, 26 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, Ekler Bölümü, s. 3/206.

⁴¹ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

⁴² TBMMTD, 26 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, Ekler Bölümü, s. 3/206.

⁴³ *Ulus Gazetesi*, 10 Ekim 1944, s. 1.

⁴⁴ *Resmi Gazete*, 31 Ekim 1944, s. 2.

⁴⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, 22 Kasım 1944, 7. Dönem, C. 14, s. 34-35.

⁴⁶ TBMMZC, 22 Kasım 1944, 7. Dönem, C. 14, s. 36-39.

⁴⁷ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

harcanmıştır.⁴⁸ Aynı yıl inşaat masrafları için ayrılan (kanunun çıkmasından önceki dönem) toplam 1.000.000 liranın ise 777.469 lirası harcanmıştır.⁴⁹

1945-1950 Yılları Arasında Yapılan İnşaat Çalışmaları ve Yaşanan Tartışmalar:

Anıtkabir Kanunu ile belirlenen 1945-1949 periyodunun ilk yılı olan 1945 yılı, inşaat işleri açısından hareketli geçmiştir. Öncelikle, 1945 yılı bütçesinden 910.895 lira ayrılmıştır. Yıl sonunda bu bütçenin 841.800 lirası harcanmıştır. 1946 yılı ise 2.000.000 liralık bir anıt bütçesiyle başlamıştır. Yılsonunda yapılan harcama miktarı ise toplam 1.791.872 lira olmuştur.⁵⁰ 1946 yılında halen inşaatın, planlanan şekilde, 1949 yılında sona ereceği inancı taşınmaktadır. Buna örnek olarak Akşam Gazetesi'nde yer alan bir haber şu şekilde olmuştur:

Ankara'da ebedi şef Atatürk için yapılmakta olan Anıtkabir inşaatının ikinci kısmına ait bütün malzeme tedarik edilmiş bulunduğundan anıtın temelini teşkil edecek olan betonlu ve yontma taş kısmı inşaatına önümüzdeki ay içinde başlanacaktır. Bilindiği gibi 9 milyon küsur liraya taahhüt edilen bu son kısım inşaat 1949 yılı sonunda tamamlanmış bulunacaktır.⁵¹

Fakat planlanan bu süreç, proje ile ilgili yaşanan sıkıntılar yüzünden sekteye uğramıştır. Özellikle zemin etüdü ve bu etütten elde edilen sonuçlar inşaatı oldukça geciktirmiştir. Ankara, birinci deprem bölgesinde yer almıyor olsa da, herhangi bir risk almamak için üniversite hocalarının da dahil olduğu bir heyet zemin tetkik çalışmasında bulunmuştur. Bu faaliyetle, proje başlamadan önce yapılmayan zemin etüdü gecikmeli olsa da yapılmıştır. Etütte, zemin konusundaki yeni teknolojiler denenmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hamdi Peynircioğlu tarafından yapılan ve 6 ay süren çalışma, 21 Mayıs 1945 tarihinde sona ermiştir. Etütten çıkan sonuca göre; anıtın yapılacağı zeminde kalın bir kil tabakasının olduğu, çok fazla olan bina yükünün (150.000 ton) zemin tarafından taşınabilmesi için özel bir betonarme zeminin yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, yetkili heyetin görüşlerinin yer aldığı 12 Şubat 1946 tarihli raporla, binanın betonarme iskeletle yapılmasına karar verilmiştir. Bu kararlar projelerde değişiklik yapılması yoluna gidilmiştir. Yeni durum ise inşaat işlerinin yoluna girmesini geciktirmiştir.⁵²

Zeminin çürük çıkması sonrasında projede değişiklik yapılması gerekliliği, proje sahiplerine ek maddi yükler binmesini gündeme getirmiştir. Mimarlar, bu yeni inşaatın daha önceden sözleşmede olmadığını ve kendilerine maddi sıkıntı doğuracağını belirterek değişiklik isteğini kabul etmemişlerdir. Hükümet ise işin çok fazla uzaması taraftarı olmamıştır. Çünkü proje anlaşmasının feshedilmesi durumunda inşaat işleri oldukça gecikmiş olacaktır. Ayrıca, mimarların ekstra bir masrafla karşı karşıya bırakılması da uygun görülmemiştir. Bu nedenle ek bir sözleşme yapılmasına karar verilmiştir. Danıştay da 17 Ocak 1946 tarihinde, bu kararın uygulanması yönünde mütalaa bildirmiştir. Ardından, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün onayıyla 4 Temmuz 1944 tarihli sözleşmeye ek olacak sözleşmenin, proje mimarlarıyla imzalanması kararı yürürlüğe girmiştir. 8 Kasım 1946 tarihli bu ek sözleşme 3 maddeden oluşmuştur ve özetle şu şekildedir: Betonarme projeleri ve statik hesapları için proje ve hesapları yapılan kısma ait her metre mikap betonarme imalat bedelinin %1,75 nispetinde bir

⁴⁸ Resmi Gazete, 25 Mayıs 1951, s. 7.

⁴⁹ Resmi Gazete, 25 Mayıs 1951, s. 17., Ayrıca Bakınız: TBMMTD, 21 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17, Ekler Bölümü, s. 217.

⁵⁰ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

⁵¹ Akşam Gazetesi, 7 Mart 1946, s. 2.

⁵² TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9., Ayrıca Bakınız: BCA, 30..11.1.0/188.41..19.

JHS
137

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

meblağ mimarlara ödenir. Ödeme şekilleri ve diğer hususlar esas anlaşma hükümlerine göredir. Ek sözleşmeden kaynaklanan harç ve diğer giderler mimarlara aittir.⁵³

Anıtkabir'in planında yapılan değişikliğin mimarlarla anlaşma yoluna varılarak çözümlenmesinin ardından, yürütücü Rar Şirketi'yle Bayındırlık Bakanlığı arasında 1945 yılı Eylül ayında yapılan sözleşmede değişiklik yapılması işine gelmiştir. İhaleler, temel etütlerinin ve jeolojik tetkiklerin devam ettiği bir dönemde yapıldığı için, daha sonra yapılan temel tadilleri müteahhitle ihtilafa düşülmesine neden olmuştur. Binanın taş olmasından vazgeçilerek betonarmeye dönülmesi ile birlikte, müteahhitle bakanlık arasında sorunlar yaşanmıştır. Fiyat farkından doğan anlaşmazlık Danıştay'a taşınmıştır. Danıştay şirket aleyhinde karar vermiştir. Gerekçe olarak ise, yapılan ilk sözleşmeye göre hükümetin planda değişikliğe gitme hakkının şirket tarafından kabul edilmiş olması gösterilmiştir. Bu kararın ardından Rar Şirketi sonraki dönemlerde iş yapar gibi görünmüş ama inşaatta bir ilerleme olmamıştır.⁵⁴

Müteahhit ile yaşanan diğer bir sorun ise; bütçede belirtilen rakamın aşılması sonrasında hükümet tarafından kendilerine ödeme yapılmamasından kaynaklanmıştır. Konuyla ilgili Danıştay'dan mütalaa istenmiştir. 8 Temmuz 1946 tarihli Danıştay mütalaaasında, inşaat için belirlenen miktarın aşılmasına neden olan ekstra yüklerin karşılanması için ek harcama yapılabilmesi izni çıkmıştır. Böylece 1946 bütçesine 2.000.000 TL azami harcama rakamı verilmiş olmasına rağmen, bunun üzerindeki harcamalar için bir yıl vadeli, %5 basit faizli bono kullanılmasının yolu açılmıştır. 24 Ekim 1946 tarihinde firmayla ek sözleşme imzalanmış ve Cumhurbaşkanı'nın da onayı ile uygulamaya konulmuştur.⁵⁵

1947 yılı bütçesinden Anıtkabir için ilk olarak 2.472.138 lira ayrılmıştır.⁵⁶ Ardından, yılın sona ermesinden dolayı, belirlenen bu rakamdan 2.000.000 lirası 5090 sayılı kanunla geri alınmıştır.⁵⁷ Böylece 1947 bütçesine göre anıtkabir inşası için 472.138 lira ayrılmıştır. Bu miktarın 452.801 lirası o yıl içerisinde harcanmıştır.⁵⁸ 1947 yılında ciddi bir ilerleme kaydedemeyen ve o ana kadar büyük harcamalar yapılan Anıtkabir inşaatı muhalefet tarafından mecliste ciddi eleştirilere uğramıştır. 17 Haziran 1947 tarihli meclis görüşmesinde kabir inşaatının gidişatıyla ilgili yapılan tartışmalar buna örnek teşkil etmiştir. Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu; Ata'nın ölümü üzerinden 9 yıl geçmesine rağmen hâlâ kabrinin inşa edilemediğini, mevcut kabir inşaatını gezdiğini ve inşaatın üçte birinin dahi tamamlanamadığını belirtmiştir. Naaşın Etnografya Müzesi'nde bir masa üstünde tutulmasından duyduğu rahtsızlığı da dile getirmiştir. Gecikmelerle ilgili söz alan bütçe komisyonu sözcüsü İzmir Milletvekili Münir Birseli; gecikmenin nedeninin, inşaat alanının temelinin, yapılan sondajlar sonrasında sağlam olmadığını anlaşılmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu açıklama üzerine Zeytinoğlu tekrar söz alarak, bu tetkikin neden daha önce yapılmadığını ve inşaat devam derken yapıldığını merak ettiğini belirtmiştir. İnşaat işleri konusunda yapılan plan değişikliklerinin müteahhit ile devleti karşı karşıya getirdiğini, bu nedenle de inşaatın aylardır bekletildiğini iddia etmiştir. Yaşanan gecikmelerle birlikte kabrin ancak 1952-1953 senelerinde bitirilebileceğini öngörmüştür.⁵⁹

⁵³ BCA, 30..11.1.0/188.41..19.

⁵⁴ TBMMTD, 26 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, Ekler Bölümü, s. 3/206.

⁵⁵ BCA, 30..11.1.0/188.41..20.

⁵⁶ TBMMTD, 18 Aralık 1946, 8. Dönem, C. 3, Ekler Bölümü, s. 64.

⁵⁷ TBMMTD, 26 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, Ekler Bölümü, s. 1/45.

⁵⁸ Resmi Gazete, 12 Mart 1954, s. 14.

⁵⁹ TBMMTD, 17 Haziran 1947, 8. Dönem, C. 6, s. 294-295., Ayrıca Bakınız: *Akşam Gazetesi*, 18 Haziran 1947, s. 2., Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963, s. 215.

JHS
138

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

Aynı oturumda, konuyla ilgili söz alan Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı ise ana hatlarıyla şu ifadeleri kullanmıştır: Zemin etüdü inşaat başlamadan önce yapılmış ama süreç içerisinde ortaya çıkan şüpheler sonrasında daha detaylı olarak yenilenmek zorunda kalınmıştır. Ayrıca deprem riski göz önüne alınarak inşaatın betonarme olmasına karar verilmiştir. Böylece anıtın zemine olan baskısı da 2/5 oranından azaltılacaktır. İnşaat betonarme olacak fakat iç ve dış kaplamalar taş olacaktır. Bu şekliyle binanın mimari güzelliği ve özelliği korunacaktır. Lakin yapılan değişiklik müteahhit tarafından kabul edilmemiş ve zarar edileceği iddiasında bulunulmuştur. Fakat Danıştay, sözleşmede bir değişiklik yapılmasını uygun görmemiştir. Verilen karar ile müteahhit büyük zarar etmekle karşı karşıya kalmıştır. Konu tekrar Danıştay'a intikal etmiştir. Danıştay sürecinin sona ermesi zaman aldığı için 1947 yılı bütçesinden Anıtkabir için ayrılan miktarın harcanmasına imkân kalmamıştır. Bu nedenle de bütçeden kabir için ayrılan miktarın 2.000.000 lirası bütçe kaleminde yapılan değişiklikle geri çekilmiştir. Hükümetin işi aksattığı ya da çok büyük paralar harcadığı yönündeki iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Hükümet işin ciddiyetindedir. Ata'nın kabrinin inşası ve kabre nakli en kısa sürede ve en uygun şartlarda sağlanmaya çalışılacaktır.⁶⁰

29 Aralık 1947 tarihli meclis oturumunda da konu gündeme gelmiştir ve CHP hükümetine yönelik eleştirilere karşı, Aydın Milletvekili Mîtat Aydın bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında; Atatürk'ün kabrine yerleştirilmesi için azami gayret sarf ettiklerini ve yaşanan gecikmelerden hükümetin sorumlu olmadığını belirtmiştir. Hata var ise bunun mühendislere ait olduğunu, inşaat zemininin bozuk olmasının esas sorunu teşkil ettiğini, hükümetin bir hatası olsa idi bunu tek tek açıklamaktan çekinmeyeceklerini eklemiştir.⁶¹

Her ne kadar iktidar inşaat ile ilgili suçu olmadığını belirtse de, aleyhindeki düşüncelerin ve eleştirilerin önüne geçememiştir. 8 Eylül 1946 tarihli Malum Paşa Gazetesi'nde eleştirilerin genel profili şu şekilde çizilmiştir:

10 senede muazzam köprüler, yollar, tüneller, stadyumlar, apartmanlar, muhteşem binalar yaptığımızı, Türk Milleti'nin yetiştirdiği dünya çapında büyük adam Atatürk'ün 10 senedir Anıtkabiri(nin) yapılmadığını ve 10 senedir muvakkat kabrinde misafir edildiğini biliyor musunuz?⁶²

Anıt için 1948 yılında bütçeden 2.472.138 lira ayrılmıştır.⁶³ Yıl sonuna kadar bu miktarın 2.413.088 lirası harcanmıştır.⁶⁴ Bu kadar harcama yapılmasına rağmen inşaatın, Anıtkabir ile ilgili kanunda belirtildiği şekliyle, 1949 yılına kadar bitebilmesi imkânsız hale gelmiştir. Bu süreçte, ülke gençliği arasından da gayrimemnun seslerin yükseldiği görülmeye başlanmıştır. İşin çok fazla uzadığını belirten Ankara Üniversitesi Yüksek Talebe Birliği, yüksek okul gençliğinin, Anıtkabir inşaatında çalışma isteğini ilgili makamlara bildirdiğini ve gereken izinleri de aldığını duyurmuştur.⁶⁵

1949 yılı bütçesinden Anıtkabir için ayrılan miktar 2.772.138 lira olmuştur.⁶⁶ Bu miktarın 2.721.905 lirası yıl içinde harcanmıştır. 4677 sayılı kanunla verilen harcama yetkisi 1949 yılı sonunda dolacaktır. Kanunun çıktığı 1944 yılından 1949 yılı Şubat ayına kadar toplam 6.350.283 lira harcanmıştır. 1949 bütçesinden ayrılan miktar ise giderler için yeterli olmamıştır.

⁶⁰ TBMMTD, 17 Haziran 1947, 8. Dönem, C. 6, s. 296-297.

⁶¹ TBMMTD, 29 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, s. 646.

⁶² Malum Paşa Gazetesi, 8 Eylül 1947, s. 3.

⁶³ TBMMTD, 26 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, Ekler Bölümü s. 45., Ayrıca Bakınız: TBMMTD, 29 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8, s. 657.

⁶⁴ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.,

⁶⁵ Vatan Gazetesi, 17 Mayıs 1948, s. 1.

⁶⁶ TBMMTD, 26 Şubat 1949, 8. Dönem, C. 16, s. 737.

JHS
139

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

İlgili bakanlık komisyonunun tahminine göre 14 milyon liralık bir bütçeye daha ihtiyaç duyulmaktadır ve bunun için de yeni bir kanun yapılması gerekmektedir.⁶⁷ Konuyla ilgili bir değerlendirme yapan Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, 26 Şubat 1949 meclis oturumunda; hükümetin bayındırlık konusunda isabetsiz, ihmalkâr ve yapıcı olmayan bir yol izlediğini belirtmiştir. Bu mânâda olmak üzere, en geç 1949 yılında bitirileceği belirtilen Anıtkabir inşaatını da eleştirmiştir. Mevcut inşaatın, 13.000.000 liraya ve üç yıla daha ihtiyacının olduğunu belirtmiştir. Geline zamanı kadar 6 milyon lirayı aşan bir harcama yapıldığını, çok daha fazla paraya ihtiyaç duyulmasının kökeninde hükümetin inşaat temelinin zamanında etüt ettirmemesinin ve o şekilde inşaata başlamasının yattığını iddia etmiştir.⁶⁸

4677 sayılı kanunla verilen 10.000.000 liralık bütçeden 1949 yılı sonuna kadar olan sürede 8.749.169 lira harcanmıştır. Geriye kalan miktar 1.250.831 liradır. Fakat taahhüt edilen süre 1949 yılı sonunda dolduğu için bu meblağ kullanılamamıştır. Yeni harcamalar için gereken kanun çıkarılmadığı için 1950 bütçesinde Anıtkabir için bir meblağ ayrılmamıştır.⁶⁹ Beklenen ek kanun tasarısı 1950 yılı mart ayında mecliste görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler öncesinde, ek kanun için Bayındırlık Bakanlığı ve bütçe komisyonlarının hazırladığı raporlar ile ek bütçe isteğinin gerekçeleri meclise sunulmuştur ve bu metinler özetle şu şekildedir: Atatürk için yapılacak olan Anıtkabirin inşaatı işi 22 Kasım 1944 tarihli ve 4677 sayılı kanunla 10 milyon liralık bir bütçe ayrılarak başlatılmış, 25 Eylül 1945 tarihinde imzalanan sözleşme ile kabrin 31 Aralık 1949 tarihinde bitirilmesi planlanmıştır. Fakat süreç içerisinde; kabrin yapımında kullanılacak olan som kagir'in, deprem riski dolayısıyla uzmanlar tarafından uygun bulunmaması ve yerine betonarme ve taş bir yapının oluşturulmasının düşünülmesi, alınacak malzeme fiyatlarındaki aşırı yükselmeler, bir miktar daha arazinin istimlak edilmesiyle çıkan ekstra masraflar gibi nedeler sonrasında kabrin yapımı için fazladan 14 milyon lira daha gerekli görülmüştür (4677 sayılı kanun öncesinde harcanan yaklaşık 2 milyon liralık miktarla beraber projenin toplamda 25 milyon liraya mal olması hedeflenmektedir). Ayrıca, daha önceden verilen 10 milyonluk ödenek içerisinde; heykel, rölyef, kullanılacak yazılar, yağlı boya tablolar, bahçe-park-fidanlık-sulama tesisatı gibi yapılar, istimlak ve deprem tehlikesi ile ilgili güçlendirmelerin masrafları yer almadığı için ek ödemeye ihtiyaç duyulmaktadır(bahsi geçen bu eklemeler tahminen 8.750.000 lira tutmaktadır). Kabrin yapılma işinin 1944 yılına kadar hayata geçirilmemesi ise Atatürk'ün ölümü sonrasında yapılan ön hazırlıklardan kaynaklanmaktadır.⁷⁰

Anıtkabir'in inşasına dair 4677 sayılı kanuna ek kanun tasarısı 1 Mart 1950 tarihinde mecliste görüşülmüştür. Konuyla ilgili söz alan Aydın Milletvekili Mitat Aydın; Anıtkabir inşaatını hükümetlerin ciddiye alarak başlattığını fakat projenin uygulanma aşamasında hatalar yapıldığını belirtmiştir. Konuşmaların ardından 5581 sayılı kanun olarak adlandırılacak ek kanun maddeleri görüşülmeye başlanmıştır. 3 maddelik bu kanunun Bayındırlık ve Maliye Bakanları tarafından yürütüleceği hükme bağlanmıştır. Kanunun birinci maddesi esas oluşturmuştur. Bu maddeye göre 22 Kasım 1944 tarihinde kabul edilen 4677 sayılı kanunla verilen 10 milyon liralık harcama yetkisi 24 milyon liraya ve yıllık harcama limiti ise 4 milyon liraya çıkarılmıştır.⁷¹

⁶⁷ TBMMTD, 21 Şubat 1949, 8. Dönem, C. 16, Ekler Bölümü s. 2/228.

⁶⁸ TBMMTD, 26 Şubat 1949, 8. Dönem, C. 16, s. 712-714.

⁶⁹ TBMMTD, 13 Şubat 1950, 8. Dönem, C. 24, Ekler Bölümü, s. 2/340 ve 357.

⁷⁰ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, Ekler Bölümü, s. 8/1-9.

⁷¹ TBMMTD, 1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25, TBMM Basımevi, s. 28.

JHS
140

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*

Demokrat Parti Döneminde Anıtkabir İnşaatı ve Yaşanan Tartışmalar:

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler sonrasında CHP iktidardan düşmüş, DP büyük bir çoğunlukla iktidarın yeni sahibi olmuştur. İktidar değişimi ardından yeni yönetimin, CHP dönemiyle ilgili icraatları sürekli gündeme getirdiği görülmüştür. İşte bu süreçte Anıtkabir inşaatı konusu da yeni iktidarın önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. İnşaatın bu kadar gecikmiş olması, çok fazla ve boş yere harcanan paralar, anıt için kullanılan arazinin satın alınmasında yolsuzluk yapıldığı konuları DP iktidarının, selefini suçladığı önemli başlıklar arasında yer almıştır. Öncelikle, kamulaştırılan Anıtkabir arazisinin tartışılarda konu olduğu görülmüştür. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu 16 Haziran 1950 tarihli meclis oturumunda, başbakanlığa yönettiği bir soruyla; Anıtkabir'in ve yeni meclis binasının yapılmakta olduğu arazinin kimlerden satın alındığını, şahıslara bu alım karşılığında ne kadar para ödendiğini, satın alınan aralarda herhangi bir mülk olup olmadığını ve bu mülklerin kime ait olduğunu, ne kadar para ödendiğini, araları istimlak edilenlerden parasını alamayanların olup olmadığını öğrenmek istemiştir. Dönemin Bayındırlık Bakanı Fahri Belen bu soruya, hükümet adına, 23 Haziran tarihli oturumda cevap vereceğini söylemiştir.⁷²

23 Haziran günü Belen, kendisine yöneltilen soruları cevaplamıştır. Bakanın belirttiğine göre, meclis için satın alınan arazilerden bir miktarı meclis eski üyelerinden alınmıştır. Bu açıklama DP'li vekiller tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 5 parsel halinde 5.157 metrekare arsa 27.554 lira bedelle Ali Fuat Cebesoy'dan, bir parsel halinde 3.294 metrekarelik küçük bir arazi 150.000 lira bedelle Şükrü Saraçoğlu'ndan, bir parsel halinde 826 metrekare arsa 41.500 lira bedelle Abdurrahman Naci Demirağ'dan alınmıştır. Anıtkabir'in inşa edildiği arazi ise 569.965 metrekaredir. İstimlak için 1.175.927 lira harcanmıştır. Arazinin 43.135 metrekaresi belediyeden, 446.007 metrekaresi şahıslardan alınmıştır. 53.715 metrekare ise hazineden bedelsiz olarak elde edilmiştir. Hususi şahıslardan alınan arazinin bedeli 1.018.856 liradır. Bakan, elde mevcut bulunan bilgilerin net olmadığını, mülk ve arsa sahiplerinin isimlerinin tam verilmediğini belirtmiştir. Bunun aydınlatılması için çalışma yapılacağını ifade etmiştir. Sinan Tekelioğlu, Bakan'ın cevabı sonrasında özetle şu yorumu yapmıştır: Atatürk'ün kabrinin, kendi hayattayken düzenlediği çiftliğine yapılmaması bir yanlışlık olmuştur. Çünkü hazır arsa varken arsa temini için büyük miktarlar harcanmıştır. Açık gözler kabrin yapılacağı arsaları alarak, üzerlerine binalar inşa ederek yüksek fiyatlara satmak için hazırlanmışlardır. İstimlak döneminde, devlet kademelerinde bulunan birçok kişi de arsa satanlar arasında yer almıştır. Anıtkabir arazisi üzerinde bulunan gariban halka ait arsalar ve binalar ise çok düşük fiyatlarla istimlak edilerek vatandaşlar müşkülata sokulmuştur. CHP yönetimi gereksiz yere para harcamıştır ve başlanılan bu iş için daha da para harcanacağı aşikârdır. Tekelioğlu ayrıca, yaptığı açıklamadan dolayı bakana teşekkür etmiş, bütün milletin bu sorunun cevabını heyecanla beklediğini söylemiş, Anıtkabir'in Atatürk'ün eliyle yetiştirmiş olduğu Orman Çiftliği'ne değil de bu tarafta yapılmış olmasından dolayı vatandaşların üzüldüğünü ve bu durumun halkta bir istihfama yaratmış bulunduğunu beyan etmiştir.⁷³ Vekil, bu hususta vermiş olduğu sözlü sorunun gensoru haline çevrilmesini istemiştir. Demokrat Parti grup başkanvekillerinden Eskişehir Milletvekili Abidin Potuoğlu, gensorunun ancak grup kararı ile açılacağını belirtmiş, Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı ile Zonguldak Milletvekili Muammer Alakant içtüzük gereğince gensorunun bugünkü gündeme değil, bundan sonraki gündeme alınması gerektiğini söylemiştir. Yozgat CHP Milletvekili Avni Doğan, kendisinin şahsen gensoru talebini desteklediğini bildirmiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı, hükümetin bu meseleyi tetkik etmesi için,

⁷² TBMMTD, 16 Haziran 1950, 9. Dönem, C. 1, s. 189.

⁷³ TBMMTD, 23 Haziran 1950, 9. Dönem, C. 1, s. 246-249., Ayrıca Bakınız: *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Haziran 1950, s. 1-3., *Zafer Gazetesi*, 24 Haziran 1950, s. 1-6., *Akşam Gazetesi*, 24 Haziran 1950, s. 1-2.

gensorunun başka bir gündeme alınıp alınmamasını oya sunmuş ve gensorunun başka bir gündeme alınması kabul edilmiştir.⁷⁴

Bağımsız Milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun yapılan yolsuzluklar karşısında gensoru açılması isteği DP meclis grubunda da görüşülmüştür. Görüşmeler esnasında milletvekili Muammer Alakant konuyla ilgili olarak yaptığı konuşmada; yolsuzluk iddialarının basın ve halk tarafından yakinen takip edildiğini, büyük bir hassasiyetle konuya yaklaşıldığını, bir yolsuzluk gerçeği var ise bunun mecliste açıkça konuşulması gerektiğini ve CHP'li vekillerin de kendilerini suçlamalar karşısında savunabileceğini belirtmiştir. Başbakan Adnan Menderes de söz almış ve bu isteğin Bayındırlık Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu tahkikatın neticelenmesine kadar ertelenmesi taraftarı bir konuşma yapmıştır.⁷⁵ Çünkü gensoru hükümete karşı yapılan bir girişimdir. Hükümetin mesuliyetini icap ettiren hususlara ait bir takip sistemidir. Bahisi geçen olaylar ise eski iktidar zamanında cereyan etmiş olduklarına göre, yeni hükümetin bunlardan mesul olamayacağı açıktır ve bu nedenle de hâdiselerin bir gensoru konusu yapılması da doğru görülmemiştir. Zaten görüşmeler sonunda da Başbakan'ın isteği parti kararı olarak kabul edilmiştir.⁷⁶

Anıtkabir inşaatının gecikmesi ve yüksek maliyeti sonrasında, DP hükümeti, 1950 yılı Ağustos ayında, anıtın üzerinde yer alması planlanan kubbeyi iptal etmiş ve bu iptal ile yaklaşık olarak 10 milyon lira kâr edilmiştir. Ayrıca planda yer alan ve kimlerin gömüleceği belli olmayan on hücre de iptal edilmiştir. Bu değişikliklerle; inşaatın kalan kısmının 5 milyon liraya tamamlanabileceği ve Ata'nın naaşının 1952 yılı 10 Kasım'ında esas kabrine taşınacağı tahmin edilmiştir.⁷⁷ 21 Eylül 1950 tarihinde ise; anıtın yapımıyla uğraşan Rar firmasına, zeminin çürük olması dolayısıyla, depreme karşı güçlendirme yapılması için inşaat izni verilmiştir. Bu yeni harcama kalemi için ise Bakanlar Kurulu kararıyla %20'lik ek bir maliyet faturası kesilmiştir.⁷⁸

Anıtkabir konusunda en çok meclis konuşması yapan ve eleştirilerde bulunan Kemal Zeytinoğlu, DP hükümeti tarafından Bayındırlık Bakanlığı görevine getirilmiş ve anıtın yapım işlerinde sorumlu bir konuma ulaşmıştır. Zeytinoğlu, 30 Aralık 1950 tarihinde basına verdiği bir demeçte bakanlığın planlarından bahsetmiştir. Konuşmasında, 12 yıldan beri devam etmekte olan ve çok uzun yıllar daha devam edeceği tahmin edilen Anıtkabir'in planında yapılan değişikliği izah etmeye çalışmıştır. Bakan, Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Muammer Çavuşoğlu başkanlığında bir komisyon oluşturulduğunu ve bu komisyonun inşaat planında değişiklik yapılmasında bir mahsur olmadığı kanaatini belirttiğini dile getirmiştir. Bu şekilde yapılan değişiklikle inşaatın iki yıl daha kılalacağını ve 1954 yılı yerine 1952 yılında bitirileceğinin tahmin edildiğini izah etmiştir.⁷⁹ Bakan ayrıca 12 yıl olmasına rağmen Atatürk'ün kabrine konulmamasının yarattığı üzüntüyü de bir daha yinelemiştir.⁸⁰

Anıtkabir'in inşaat işleri 1951 yılında da meclise taşınmıştır. Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, kabrin inşaatı ile ilgili olarak Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu'na bazı sorular yönelmiştir. Sorulan sorular ve Bakan'ın verdiği cevaplardan bazıları özetle şu şekildedir:

a. Anıtkabir inşaatının müteahhidinin kim olduğu sorusu karşılığında; Anıtkabir inşaatında o güne kadar üç ihale yapıldığı, birinci ihalenin bir kısım toprak işleri ile istinat duvarlarını ihtiva

⁷⁴ *Aydın Tarihi*, 21 Haziran 1950.

⁷⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1950, s. 1-3.

⁷⁶ *Aydın Tarihi*, 21 Haziran 1950.

⁷⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ağustos 1950, s. 1-3., Ayrıca Bakınız: Öymen, *Öfkeli...*, s. 403.

⁷⁸ *BCA*, 30..18.1.2/123.75..14.

⁷⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Aralık 1950, s. 1-4., *Akşam Gazetesi*, 31 Aralık 1950, s. 1-4.

⁸⁰ *Zafer Gazetesi*, 31 Aralık 1950, s. 1-4

JHS
142

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*

eden bir milyon liraya tekabül ettiği, müteahhidin Nur Hayır Şirketi ve mukavelenin ise 9 Şubat 1944 tarihli olduğu ifade edilmiştir. İkinci ihalenin ise mozole ve müştemilât binalarını ihtiva eden on milyon liralık kısımdan ibaret bulunduğu, müteahhidin Rar Şirketi ve mukavele tarihinin ise 25 Eylül 1945 olduğu belirtilmiştir. Üçüncü ihalenin; yollar, taş döşeme tesisat işlerini ihtiva eden iki buçuk milyon liralık kısımdan ibaret bulunduğu, müteahhidin Amaç Şirketi ve mukavele tarihinin ise 12 Ekim 1950 olduğu ifade edilmiştir.

b. İnşaatın taş ve beton kısımlarının keşif plânına göre, metre mikabı olarak ayrı ayrı miktarının ne kadar olduğu sorusu karşılığında ise ikinci kısım inşaatın, keşif cetveline göre kârgir ve beton miktarları verilmiştir Buna göre; moloz, kaba yonu, hatıl taş inşaatı 42.984 metre mikabı ve ince yonu ve kesme taşlar inşaatı 10.757 metre mikabı olmak üzere toplam 53.741 metre mikabıdır. Demirsiz betonlar 11.170.00 metre mikap ve demirli betonlar 11.193 metre mikap olmak üzere toplam 22.363.00'tür.

c. Taş ve beton kısımların metre mikâp başına keşif bedeli miktarıyla, ihalede müteahhit tarafından bu keşif bedelleri üzerinden ayrı ayrı indirilen miktar hakkındaki soruya ise keşif evrakındaki beton ve taş duvar fiyatları söylenerek cevap verilmeye başlanmıştır. Bu verilere göre; moloz duvar metre mikâbı 43.62 lira, kaba duvar metre mikâbı 105.29 lira, ince yonu (muhtelif) metre mikâbı 195.97-298.91 lira, betonlarda dozajına göre metre mikâbı 34.96-61.85 liradır. Müteahhit bu fiyatların her birinde yüzde 21.66 indirim yapmıştır.

d. Projenin tatbikine başlanmasından sonra temellerin takviyesi suretiyle arttırılan beton kısım miktarının ne kadar olduğuyla ilgili soruya verilen cevapta ise; ilk proje ile tatbik edilen temel projesi arasındaki beton farkının 12.000 metre mikâp olduğu belirtilmiştir.⁸¹

Bakan bundan sonraki konuşmasında vekilin, beton artırımı sonrasında müteahhitte bir ihtilaf yaşanıp yaşanmadığı sorusuna cevap vermiştir ve cevabın hulasası şu şekildedir: Beton miktarı artıp da taş miktarı azaltılınca müteahhitte ihtilaf doğmuştur. Müteahhit artan beton miktarı dolayısıyla zarar edeceğini bildirmiştir. Bu ihtilaf, projenin tadil edildiği 1 Şubat 1946 tarihinde başlamıştır. 240.000 lira fiyat farkının ödenmesi isteği iki defa Danıştay tarafından tetkik edilmiş ve 7 Temmuz 1947 tarihinde reddedilmiştir. Gerekçe olarak ise; sözleşmede Bayındırlık Bakanlığı'nın proje üzerinde değişiklik yapma hakkına sahip olması gösterilmiştir. Müteahhit işlerine devam etmiş ama yaşanan ihtilaf ile ilgili olarak 1949 yılında Bayındırlık Bakanlığı aleyhinde iki milyon lirayı aşan bir tazminat davası açmıştır ve dava devam etmektedir.⁸²

Soruların sahibi Bahadır Dülger, Bakan'ın cevabı sonrasında söz almıştır. Vekil: DP iktidarının Anıtkabir inşaatında tadilata gitme yolu seçmesi sonrasında, muhalefet tarafından gelen eleştirilere karşı, işe bir netlik kazandırmak ve akıllardaki soruların yanıtlanmasını sağlamak için bu soruları yönelttiğini belirtmiştir. İktidarın yapmış olduğu, Anıtkabir'in üstünün açık olması tadilatı ile 4.000 metre beton tasarrufu yapılmıştır. Kabrin üstünün açık olmasının esas nedeninin ne olduğunun cevabının da Bakan tarafından verilerek, bu konudaki şüphelerin de giderilmesini isteyen Dülger'in ardından⁸³ Zeytinoğlu tekrar söz almıştır. Bakan; böyle bir yola başvurmaların nedenini özetle şu şekilde açıklamıştır: DP hükümeti iktidara gelince, uzun yıllardır sürüncemede kalan bu inşaatı bitirmek istemiştir. Bayındırlık Bakanlığı'nın tavsiyesi ile Anıtkabir'in ihtişamına gölge düşürmeyecek bir tadilat yapılmasının uygun olacağı hükümete bildirilmiştir. Projeyi takip eden jüri heyeti (Teknik Üniversite ve Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından oluşmaktadır) tadil için olumlu görüş bildirmiştir.

⁸¹ *Ayın Tarihi*, 15 Ocak 1951.

⁸² *TBMMTD*, 15 Ocak 1951, 9. Dönem, C. 5, s. 210-211.

⁸³ *TBMMTD*, 15 Ocak 1951, 9. Dönem, C. 5, s. 211-212.

Böylece, eski projeye göre 6-7 milyon liralık bir tasarruf yapılmıştır. Hem de inşaat 2 yıl daha erken bitecek hale gelmiştir. İnşaat işindeki proje değişikliğinden dolayı hiçbir kimse gelir elde etmemiştir ve bu şekilde iktidara yakın kimselere kâr ortamı sunulmamıştır.⁸⁴

1951 yılı, Anıtkabir çalışmalarının biran önce bitirilmesi çabalarıyla geçmiştir. Menderes hükümeti, Atatürk'ün kabrinin yapımını kısa sürede bitirmek ve resmi işlerin uzamasının önüne geçebilmek için projeye ait ihale ve harcama işlerini; mevcut bulunan 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu ile 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun ilgili maddeleri kapsamı dışına çıkarmıştır. İlgili kanunlar kapsamında yürütülecek iş ve işlemlerin artık Bakanlar Kurulu denetiminde yürütülmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁵

23 Temmuz 1951 tarihli meclis oturumunda tekrardan gündeme gelen inşaat meselesi ile ilgili olarak söz alan Seyhan Milletvekili Cezmi Türk, Ata'nın kabrinin inşaatının geciktirilmesini eleştirmiş ve kendilerine dört yılda büyük zaferler kazandırarak bağımsızlıklarını hediye etmiş bir öndere, ölümünden on yıl sonra dahi bir mezar verilemediğini dile getirmiştir. Geçici kabrin bulunduğu yerin de ihmale uğradığını belirten vekil sözlerine şöyle devam etmiştir:

Ben mezarı, akmayan bir çatı altına alalım diye senelerce uğraşmış, didinmiş, muvaffak olamamış, binanın çatısını dahi tamir ettirmek imkanını bulamamışım. Bugün yağmurlu havalarda muvakkat kabrin başına giden yerli, yabancı ıslanmaya mahkûmdur. Oradaki hademecikler kendi vasıtaları ile aman yağmurla ıslatmayalım diye çırpınmaktadırlar.⁸⁶

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da TBMM'nin dokuzuncu dönemi ikinci toplantı yılını açtığı 1 Kasım 1951 tarihli meclis konuşmasında Anıtkabir konusuna değinmiş ve Atatürk'ün, bir an evvel ebedi istirahatgahına taşınabilmesi için yeni bir sürece girildiğini, eserin mimari kıymet ve azametine zarar vermeyecek şekilde değişiklikler yapılarak hem inşaatın iki yıl daha erken bitmesinin sağlanacağını hem de 6 milyon lira civarında tasarruf edileceğini belirtmiş ve kabrin, Ata'nın 14. ölüm yılına rastlayan 1952 senesi sonlarında tamamlanması için gerekli bütün tedbirlerin alındığını bildirmiştir.⁸⁷

Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da uzayan kabir inşaatını eleştirerek 10 Aralık 1951 tarihli meclis oturumunda şu cümleleri kullanmıştır:

...Anıtkabir kayıyor-mayıyor dediler 15 milyonu yerin dibine gömdüler. Gidin bakalım, tetkik edin, bir şey çıkarabilir misiniz? Çıkarmak isterseniz binayı tamamen yıkacaksınız. Onun için Bayındırlık Bakanı'ndan çok rica ediyorum, bu işi derhal ve süratle bitirsinler...⁸⁸

1951 yılı kabir inşaatı bütçesi ise şu şekilde gerçekleşmiştir: 4677 sayılı kanun çıkarılmadan önce kamulaştırma, proje, park ve inşa işlerine 1.900.830 lira ayrılmıştır. Kanunun çıkarılması sonrasında ise 1950 yılına kadar yapılan toplam harcama 10 milyon lirayı geçmiştir. 4677 sayılı kanuna göre harcamalar 10.000.000 lirayı geçemeyeceği için, 1950 bütçesinde kabirle ilgili bir harcama kalemi ayrılmamıştır. Bu nedenle, inşaatın devam etmesi için, 1950 yılı içerisinde bonolar kullanılmış ve bu yolla 3.700.000 lira harcanmıştır. Verilen bu bonoların karşılığı olarak 1951 bütçesine 3.700.000 lira eklenmiştir. 1951 yılında ayrıca 1.742.546 liralık bono

⁸⁴ TBMMTD, 15 Ocak 1951, 9. Dönem, C. 5, s. 212., Ayrıca Bakınız: *Ayın Tarihi*, 15 Ocak 1951.

⁸⁵ TBMMTD, 23 Mayıs 1951, 9. Dönem, C. 7, s. 432.

⁸⁶ TBMMTD, 23 Temmuz 1951, 9. Dönem, C. 9, s. 287.

⁸⁷ *Resmî Gazete*, 2 Kasım 1951, s. 4., TBMMTD, 1 Kasım 1951, 9. Dönem, C. 10, s. 10.

⁸⁸ TBMMTD, 10 Aralık 1951, 9. Dönem, C. 11, s. 99.

JHS
144

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

harcaması yapılması da planlanmıştır.⁸⁹ 1951 yılı sonu itibariyle 4677 ve 5581 sayılı kanunlara bağlı olarak 11.967.571 lira harcanmıştır. Kanunlardan önce harcanan miktar ise 1.900.830 liradır. Böylece toplamda 13.868.401 lira harcanmıştır.⁹⁰

Anıtkabir'in bitirilmesinin planlandığı 1952 yılı bütçesine, kabrin inşaatında kullanılmak üzere, ilgili kanunun izin verdiği üst limit olan 4.000.000 lira konulmuştur.⁹¹ Fakat görülmüştür ki inşaatın bir yıla ve artı 2 milyon liraya daha ihtiyaç mevcuttur.⁹² 1952 yılı sonu itibariyle Anıtkabirle ilgili uygulanan iki kanuna bağlı olarak 15.926.479 lira harcanmıştır. Kanunlardan önce harcanan 1.900.830 lira ile birlikte toplam meblağ 17.827.309 liraya ulaşmıştır. Kabrin 1952 yılı Kasım ayında bitirilmesi planı gerçekleşmemiştir ve bu konuda yaşanan sıkıntının sebebi ise yetkililer tarafından; inşaat içinde kullanılacak kıymetli taşların, daha önce başka yerlerde kullanılmaması düşüncesinden doğan hassasiyet olarak izah edilmiştir. Müştemilat binaları, meydanlar, merdivenler ve mozolenin dış kısmı tamamına yakın bitirilmiştir. Mozolenin dahili döşeme, duvar ve tavan kaplama işleri ise 1953 yılına sarkmıştır.⁹³

Anıtkabir inşaatının son yılı olan 1953 yılı için bütçeden 4.000.000 lira ayrılmıştır.⁹⁴ Anıtın inşaat işlerinin yanı sıra, çevre düzenlemesi de bu yıl içerisinde hızlı bir şekilde yoluna konulmaya çalışılmıştır. Ağaçlandırma faaliyeti için Norveç ve İsveç hükümetleri tarafından gönderilmiş olan gürgen ve fuş cinsi ağaçlar teslim alınmıştır.⁹⁵ Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise inşaat işlerini yakından takip etmiştir. 5 Haziran 1953 günü Bayar, beraberinde Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu ve başyaveri Kurmay Yarbay Nurettin Alp Kartal olduğu halde Anıtkabir inşaatını ziyaret etmiş ve çeşitli direktifler vermiştir. Tesisleri gezerken yapı ve imar işleri başkanı ile proje işleri müdüründen ve Anıtkabir baş mühendisinden bilgi almıştır.⁹⁶

Inşaat işlerinin gidişatı ve Ata'nın naşının nakli ile ilgili görüşmek üzere, 8 Temmuz 1953 tarihinde, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu'nun başkanlığında bir toplantı düzenlenmiştir. Yapılan toplantıya; İçişleri, Dışişleri, Bayındırlık, Millî Savunma, Millî Eğitim, Ulaştırma Bakanlıklarından ve Ankara Valiliği ve Belediyesi ile Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gelen temsilciler katılmıştır. Nakil töreninin 1953 yılı Ekim ayı sonlarında yapılması için hazırlıklar planlanmıştır.⁹⁷

Ekim ayı gibi düşünülse de, Atatürk'ün vefat tarihi olan 10 Kasım'da nakil işlemlerinin yapılması uygun görülmüştür. Tamamlanan ve tören hazırlıkları başlatılan Anıtkabir'in genel bir fiziki tarifi yapılacak olursa şu özet bilgiler dikkat çekmektedir: Kabrin yapımında Çankırı'dan getirilen açık gri ve açık sarı traverten taşı kullanılmıştır. Şeref holünün lahit taşı ise Osmaniye'den getirilmiştir. Bu holün duvar döşemesi Bilecik mermeri ile yapılmıştır. Anıtkabir'de 29 bölüm mevcuttur. Bu bölümlerden 10 tanesi kulelerden oluşmaktadır (İstiklal Kulesi, Hürriyet Kulesi, Müdafaa-i Hukuk Kulesi, Mehmetçik Kulesi, Zafer Kulesi, Barış Kulesi, 23 Nisan Kulesi, Misak-ı Milli Kulesi, İnkılâp Kulesi, Cumhuriyet Kulesi). Ata'nın

⁸⁹ *TBMMTD*, 19 Şubat 1951, 9. Dönem, C. 5, Ekler Bölümü, s. 261.

⁹⁰ *TBMMTD*, 20 Şubat 1952, 9. Dönem, C. 13, Ekler Bölümü, s. 2/267.

⁹¹ *TBMMTD*, 20 Şubat 1952, 9. Dönem, C. 13, Ekler Bölümü, s. 1/194.

⁹² *Akşam Gazetesi*, 10 Kasım 1952, s. 1.

⁹³ *TBMMTD*, 16 Şubat 1953, 9. Dönem, C. 20, Ekler Bölümü, s. 2/277-278.

⁹⁴ *TBMMTD*, 16 Şubat 1953, 9. Dönem, C. 20, Ekler Bölümü, s. 1/194., Ayrıca Bakınız: *TBMMTD*, 26 Şubat 1953, 9. Dönem, C. 20, s. 1057.

⁹⁵ *Ayın Tarihi*, 4 Mayıs 1953.

⁹⁶ *Ayın Tarihi*, 5 Haziran 1953.

⁹⁷ *Ayın Tarihi*, 8 Temmuz 1953.

JHS

145

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

kabri şeref holünün altında bulunmaktadır. Bu bölümün duvarı travertenle kaplıdır ve naaş sıradan bir toprak mezar olarak hazırlanmıştır. Kabir sekizgen biçiminde inşa edilmiştir.⁹⁸

Atatürk'ün Naaşının Anıtkabir'e Nakli:

1953 yılı içerisinde ve 15 yılın sonunda, Atatürk'ün ebedi istirahatgahı olan Anıtkabir tamamlanmıştır. 10 Kasım 1953 günü yapılacak olan nakil programını tespit için bir komisyon oluşturulmuştur. Türk gençliği de nakil işlemlerinin hazırlık aşamasında ve uygulama aşamasında aktif bir rol almak isteği içerisinde olmuştur. Bu manâda, Türkiye Milli Talebe Federasyonu nakil işleri komisyonu ile koordineli olarak çalışmıştır. Federasyon, kendi bünyesinde de bir komisyon oluşturmuş ve bu komisyonda görev almak isteyen yüzlerce genç başvuruda bulunmuştur. Federasyona bağlı gençler, nakil günü Ata'yı taşıyan top arabasının önüne çiçekler atmaya, programın sonunda da Ankara ve İstanbul'da anma toplantısı yapmayı planlamışlardır.⁹⁹ Federasyon ayrıca, 10 Kasım günü hatırası olarak, Atatürk'ün ressam Saip Tuna tarafından hazırlanmış profil resmi model alınarak bir madeni rozet çıkartmaya karar vermiştir. Diğer taraftan federasyon, Anıtkabir'e, Atatürk naaşının bulunacağı mahale konmak üzere; Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evden, İzmir'deki annesinin mezarından, İstanbul'daki İnkılâp Müzesi'nden, Çanakkale'de Conkbayırı ve Arıburnu tepelerinden, Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin idare edildiği Zafertepe'den ve Kıbrıs'tan topraklar getirtmiştir.¹⁰⁰

Milli Savunma Bakanlığı 2 Kasım günü nakil programını açıklamıştır. Buna göre: Atatürk'ün naaşı 10 Kasım 1953 salı günü saat 9.05'te Etnografya Müzesi'ndeki muvakkat kabrinden alınarak, Talatpaşa Bulvarı-İstasyon-Hipodrom Caddesi-Demiryolu köprüsü altgeçidi-Nevzat Tandoğan Meydanı yolunu takiben büyük bir merasimle Anıtkabir'e nakledilecektir. 10 Kasım günü saat 9.05'ten, naaşın yerine konulmasına kadar geçen süre içerisinde, 5 dakikalık aralıklarla merasim atışı yapılacaktır. Merasim komutanı 28. Tümen Komutanı Tümgeneral Mithat Akçakoca olarak belirlenmiştir. Merasime; tank okulu alayı, deniz ve hava harp okullarından birer bölük, Cumhurbaşkanlığı Flarmoni Orkestrası ve bir piyade taburu iştirak edecektir. İki piyade alayı, bir süvari alayı, bir deniz alayı bando ve sancaklarıyla, kortej yolu boyunca ihtiram durumunda bulunmak suretiyle, merasime katılacaktır. Tabuta 12 general refakat edecektir.¹⁰¹

4 Kasım 1953 günü Ata'nın tabutu müzede yapılan katafalka konulmuş, gençler tarafından günlerce nöbet tutulmuştur.¹⁰² 7 Kasım günü nakil merasiminin provası yapılmıştır. Merasime katılacak olan askeri birlikler, izciler ve diğer vazifeliler sabahın erken saatlerinde yerlerini almışlardır. Kortejin geçeceği yollar askerler ve polisler tarafından kordon altına alınmıştır. Tespit edilen güzergâh izlenerek Anıtkabir'e gelinmiştir. Burada temsili tabut, 12 er tarafından alınarak Anıtkabir'in önünde hazırlanmış olan katafalka konulmuştur. Saat 10.30'da başlamış olan prova üç saat sonra 12.30 da bitmiştir. Yapılan provadan yola çıkarak, merasimin yapılacağı günkü kortejin uzunluğunun hemen hemen 3.000 metre olacağı tahmin edilmiştir. Askerî birliklerden başka 1.500 izci ile protokole dahil 7 bin kişi Atatürk'ün naaşını takip edecektir.¹⁰³

9 Kasım 1953 günü, altında; Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, Türkiye Büyük Millet Meclisi eski başkanı Abdülhalik Renda,

⁹⁸ Acun, *age*, s. 53.

⁹⁹ *Ayın Tarihi*, 9 Eylül 1953.

¹⁰⁰ *Ayın Tarihi*, 23 Eylül 1953.

¹⁰¹ *Ayın Tarihi*, 2 Kasım 1953

¹⁰² Turan, *age*, s. 708-709.

¹⁰³ *Ayın Tarihi*, 7 Kasım 1953.

JHS
146

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

Genel Kurmay Başkanı Nuri Yamut, Cumhurbaşkanlığı Katibi Nurullah Tolon, Cumhurbaşkanlığı eski Katibi Kemal Gedeleş, Ankara Valisi Kemal Aygün, Ankara Belediye Başkanı Atıf Benderlioğlu'nun imzalarının olduğu şu tebliğ yayınlanmıştır:

Bugün 9/11/1953 Pazartesi günü saat 10 da, Aziz Atatürk'ün 4/11/1953 Çarşamba günü Etnografya Müzesi'ndeki katafalk üzerine alınmış bulunan gül ağacından mamul tabutu, Tıp Fakültesi histoloji profesörü ve pataloğ Profesör Doktor Kâmile şevki Mutlu ve asistanları yardımı ile huzurumuzda açtırılmış ve bu tabutun içinde kurşundan mamul başka bir tabut bulunduğu görölmüştür. Kurşundan mamul olan ikinci tabut ve bunun içindeki kauçuk örtü yine huzurumuzda açtırılmış ve içinde Aziz Atatürk'ün kefene sarılı tahnit edilmiş naaşı hiç bozulmamış bir şekilde göröldükten sonra, bu kurşun tabuttan çıkarılarak ebedî istirahatgâhına tevdi edilmek üzere yeniden yaptırılmış olan ceviz ağacından mamul tabuta alınmıştır. Bu zabıt 9/11/1953 Pazartesi günü saat 11'de tanzim ve imza edilmiştir.¹⁰⁴

Nihayet, 15 yıldır beklenen, Atatürk'ün naşının nakil işlerinin yapılacağı 10 Kasım 1953 gününe gelinmiştir. Nakil münasebetiyle İstanbul ve Ankara'da bir matem havası yaşanmıştır. Bütün bayraklar yarıya indirilmiştir. Eğlence yerleri gece ve gündüz sürekli olarak kapatılmıştır. Üniversiteler, okullar, siyasi partiler ve çeşitli kurum ve kuruluşlar anma törenleri düzenleme gayreti içerisine girmişlerdir.¹⁰⁵ Saat 9.05'te nakil töreni Etnografya Müzesi'nde başlamıştır. Çalınan borazanın dikkat işareti ve Ankara tepelerinden atılan topraklarla planlanan program uygulamaya konulmuştur. Bir ucu Bankalar Caddesi'nin başlangıcında bulunan merasim alayı yürüyüşe geçmiştir. 12 generalin iki taraflı çevrelediği top arabasının arkasında, Atatürk'ün İstiklâl Madalyası, siyah kadife bir yastık üzerinde bir amiral tarafından taşınmıştır. Bunun arkasından Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan yürümüştür. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar hemen arkasında, gerilerinde başyaverle üç yaveri olduğu halde ilerlemişler ve kendilerini Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes ve eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü takip etmiştir. Daha geride Bakanlar Kurulu üyeleri, Cumhurbaşkanı Genel Kâtibi, Başbakanlık Müsteşarı, Ankara Valisi ve Ankara Belediye Başkanı yürümüştür. Bunu takiben sırası ile; yabancı devletler temsilcileri, milletvekilleri, Atatürk'ün mesai arkadaşları, Genel Kurmay Başkanı, dördüncü dereceye kadar askerî ve mülkî erkân, Diyanet İşleri Başkanı ve diğer ruhanî heyetler, vilâyetlerden gelen temsil heyetleri, protokol sırasına göre dernekler, bir piyade taburu yer almıştır. Tepkili uçak filoları da havadan korteje iştirak etmiştir. Kortejin iki tarafında yüksek öğretim gençliği temsilcileri birerli kolda yer almışlardır.¹⁰⁶

Halkın da katılımıyla oluşan kortej uzun bir kuyruk meydana getirerek Anıtkabir'e doğru yol almıştır.¹⁰⁷ O gün kortejin içerisinde bulunan Vatan Gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman nakil işlemleri sırasında yaşananları şu sözlerle aktarmıştır:

...Sabah yedide otelimden çıktım. Her taraf heyecanlı vatandaşlarla dolu... İki tarafta Atatürk'ün silâh arkadaşları, eserini emanet ettiği gençler, hakkiyle övündüğu, sevdiği büyük milletin yüz binlerce evlâdı... Bunların arasında ilerleyerek, birkaç kilometrelik yolu beş saate yakın zamanda gidiyoruz. Nihayet Rasattepe'ye, Anıtkabir civarına varıyoruz. Geniş yoldan birdenbire dönünce, karşımızda tasavvura sağmayacak bir manzara görüyoruz: Mavi kubbe altında

¹⁰⁴ *Ayın Tarihi*, 9 Kasım 1953

¹⁰⁵ *Son Posta Gazetesi*, 11 Kasım 1953, s. 1.

¹⁰⁶ *Ayın Tarihi*, 10 Kasım 1953.

¹⁰⁷ Öymen, *Öfkeli*..., s. 404.

JHS
147

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*

yükselen sade, asil hatlar, Anıtkabir'in methalinde dalgalanan büyük bir Türk bayrağı, bayrağa sarılmış sanduka, her taraf insanla, çiçekle, bayrakla mozaik gibi işlenmiş bir saha... Sırf bunu bir kere görmek için dünyaya gelmeğe değer...¹⁰⁸

Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e ulaşması sonrasında Bayar kısa bir konuşma yapmış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Büyük Türk Milleti, Atatürk, tam 15 yıl önce bugün, hayata gözlerini kapamıştı. O gün, bütün Türk Milleti gözyaşı dökmüş, insaniyet âlemi elemimize iştirak etmişti. Çünkü Türk Milleti büyük bir evlâdını, beşeriyet, insanlık idealine hadim en kuvvetli bir rüknünü kaybetmişti. Şimdi, şu anda, maneviyatını ruhlarımızda mukaddes bir varlık halinde yaşattığımız Kemal Atatürk'ün fâni vücudunu ebedî medfenine, Anıtkabir adını verdiğimiz buraya, tevdi için toplanmış bulunuyoruz...¹⁰⁹ Şimdi seni, kurtardığın vatanın her köşesinden gönderilen mukaddes topraklara veriyoruz. Bil ki, hakiki yerin, daima inandığın ve bağlandığın Türk Milleti'nin minnet dolu sinesidir.¹¹⁰(EK 3)

Bayar'ın ardından defin işlemi başlatılmıştır. Atatürk'ün kabrinde kullanılmak üzere yurt içi ve yurt dışından çok miktarda toprak gönderilmiştir. Posta Gazetesi yazarı Ercüment Talu 11 Kasım günlü baskıda, toprak gönderme işleriyle ilgili bir yazı kaleme almıştır. Yazıda; yurdun her tarafından kabre konulmak üzere toprak getirilmekle kalınmadığı, Türk kanı dökülen Kore'den ve bağımsızlık mücadeleleri sırasında kanla ıslatılan Kıbrıs'tan toprak getirildiği duyurulmuştur.¹¹¹

Önceden hazırlanmış olan kabre defnedilen Atatürk'ün defin işleriyle ilgili olan ve daha sonra kamuoyuyla paylaşılan bir de defin tutanağı mevcuttur. Bu tutanakta defin işlemi şu şekilde anlatılmıştır:

Büyük Atatürk'ün naaşının 10/11/1953 Salı günü Etnografya Müzesi'ndeki muvakkat kabirden alınarak 10/11/1953 Salı günü saat 13.30 da ebedi istirahatgâhı olan Anıtabir'deki medfenine getirilmiş olduğunu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan, Başvekil Adnan Menderes, eski Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi Orgeneral Nuri Yamut, Riyaseticumhur Umumi Kâtibi Nurullah Tolon, eski Riyaseticumhur Umumi Kâtibi Kemal Gedeleş, Ankara Valisi Kemal Aygün, Ankara Belediye Reisi Atıf Benderlioğlu'nun huzurlarıyla konulduğunu gösteren işbu tutanak müştereken tanzim ve imza edilmiştir.¹¹²

Atatürk'ün Anıtkabir'e nakli dünya siyasetinin de gündeminde olmuş ve bir çok ülkeden Türkiye'ye, konuyla ilgili mesajlar gönderilmiştir. İngiltere Kraliçesi Elizabeth Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği telgrafta şu ifadeleri kullanmıştır:

Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Atatürk'ün naaşının son istirahatgâhına tevdi günü olan bu büyük günde Türkiye'nin bütün dostlarının düşünceleri, Sayın Reisicumhur, yurdunuza müteveccih bulunuyor. Britanya milleti Atatürk'ün devlet adamı vasıflarını ve müştereken mensup bulunduğumuz Garp âlemi

¹⁰⁸ *Ayın Tarihi*, 11 Kasım 1953.

¹⁰⁹ *Ayın Tarihi*, 10 Kasım 1953.

¹¹⁰ Evliyagil, *age*, s. 45.

¹¹¹ *Ayın Tarihi*, 11 Kasım 1953.

¹¹² *Ayın Tarihi*, 30 Kasım 1953.

JHS
148

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

idealleri ile iki memleketimiz arasındaki dostluğun takviyesi hususunda yaptıklarını hayranlık ve minnettarlıkla daima anacaktır.¹¹³

Atatürk'ün naşının Anıtkabire taşınması ile ilgili olarak Türkiye'de bulunan ABD elçiliğinden Bayar'a gelen bir mektupta, ABD Başkanı Dwight Eisenhower'dan aktarılan şu mesaj yer almıştır:

Kemal Atatürk için daimî bir anıt tesisi münasebetiyle Türkiye'ye tebriklerimi arz ile müftehirim. Onun gösterdiği yolda yürüyen büyük milletiniz çok önemli başarılar elde etmiştir. Türk birliğinin ve terakkisinin, mimarı Atatürk'ün hatırasını taziz için yapılan bu merasim, dünyanın her tarafında hür insanlara ilham membaı olmuş bir zata çok yerinde bir hürmettir.¹¹⁴

Pakistan Genel Vali Vekili Mian Abdürreşit de Bayar'a gönderdiği mesajla, Türk Milleti'nin büyük lideri olan Atatürk'e karşı Pakistan milletinin beslediği derin hürmeti teyit etmiş ve şöyle demiştir:

Cihan tarihinde adı en büyük olarak kalmıştır. Mümtaz eseri şahsi büyüklüğünü ve bütün hayatı boyunca sarsılmaz irade ve enerjisi refah ve azametine tahsis ettiği Türk Milleti'nin kıymet ve baha biçilmez yüksekliğini dünya muvacehesinde ulvi bir ihtişam ile belirtmektedir.¹¹⁵

Türkiye ile iyi ilişkilerde olan devletler sadece iyi niyet ve üzüntülerini içeren mesajlar göndermemişler, aynı zamanda Anıtkabir'in çevre düzenlemesinde kullanılmak üzere çeşitli ağaç fideleri yollamışlardır. Bu gönderilere birkaç örneği şu şekilde sıralayabiliriz: 7 Aralık 1953 tarihinde Arjantin hükümeti 10, Danimarka hükümeti 20, Yunanistan hükümeti 30 muhtelif cins ağaç hediye etmişlerdir.¹¹⁶ 11 Ocak 1954 tarihinde İran hükümeti 151 adet muhtelif ağaç, Irak hükümeti 20 adet Musul fıstığı ve Fransa hükümeti ise 300 adet muhtelif ağaç hediye etmiştir.¹¹⁷ 13 Ocak 1954 tarihinde Pakistan'dan Anıtkabir'e 150 adet çınar fidanı gönderilmiştir.¹¹⁸ 19 Nisan 1954 tarihinde İngiltere hükümeti 250 adet, Afganistan hükümeti 37 adet muhtelif ağaç göndermiştir.¹¹⁹ 6 Ağustos 1954 tarihinde Çin hükümeti 2 paket tohum hediye etmiştir.¹²⁰

Sonuç:

Anıtkabir inşaatının hazırlık süreci ve inşaatın devam ettiği dönem anıtın yapılmasından sonraki yıllar içerisinde sıkça tartışmalara malzeme olmuştur. Özellikle siyasiler arasında konu, bir miras kavgasına veyahut kendini öne çıkarma çekişmesine dönüşmüştür. CHP iktidarı döneminde inşaatın gecikmiş olması ve süreç içerisinde yolsuzluk yapıldı iddiaları, DP iktidarı döneminde çokça kullanılmıştır. Öyle ki, yeni iktidar, CHP'li yöneticileri ve özellikle de eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü konuya duyarız kalmakla suçlamıştır. Başbakan Adnan Menderes 14 Aralık 1953 tarihli meclis konuşmasında İsmet İnönü'nün Anıtkabirle ne kadar alakasız olduğunu, Ata'nın Anıtkabir'e, ebedi istirahatgâhına, defnedildiği gün yaşanan şu olayla anlatmaya çalışmıştır:

¹¹³ *Son Posta Gazetesi*, 11 Kasım 1953, s. 1-3.

¹¹⁴ *BCA*, 30..1.0.0/5.26..9., Ayrıca Bakınız: *Ayın Tarihi*, 12 Kasım 1953.

¹¹⁵ *Ayın Tarihi*, 10 Kasım 1953.

¹¹⁶ *Ayın Tarihi*, 7 Aralık 1953.

¹¹⁷ *Ayın Tarihi*, 11 Ocak 1954.

¹¹⁸ *Ayın Tarihi*, 13 Ocak 1954.

¹¹⁹ *Ayın Tarihi*, 19 Nisan 1954.

¹²⁰ *Ayın Tarihi*, 6 Ağustos 1954.

Arkadaşlar, rahmetli Atatürk'ü, huşu içinde yaptığımız uzun yürüyüşten sonra ebedi medfenine tevdi etmek üzere Anıtkabir'in koridorlarından gidiyorduk. Heyeti Vekile arkadaşlarım buradadır. Hepsi bilir. İsmet Paşa ile beraber, önde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, biz arkasında gidiyoruz. Mezara ineceğiz, O'nu yere vermek üzere olduğumuz dakikalar içinde, bir an, Reisicumhur Celal Bayar dönüyor, İsmet Paşa'ya hitap ediyor: 'Paşam evvelce buraya gelmiş miydiniz?' Paşa şaşırıyor. 'Hayır' diyor. Tasavvur ediniz, Anıtkabir'in inşasına başlanalı 14 sene oluyor.

Menderes konuşmasının devamında kendi iktidarlarının Anıtkabir'e verdiği öneme de değinmiş ve iktidara geldikten kısa süre sonra Celal Bayar'ın kendisine geldiğini ve "*bir vazifenin ifası için seninle birlikte bir yere gideceğiz*" diyerek kendisini Anıtkabir'e götürdüğünü, kabir inşaatının çok geciktiğini söyleyerek en azından Cumhuriyetin ilanının 30'uncu yılına yetişmesi gerektiğini belirttiğini, o günden sonra da işlerin hızla ilerleyerek istenen zamanda sonlandırıldığını ve Bayar'ın da bu süreçte defalarca inşaatı ziyaret ettiğini, evinin bahçesini hazırlayan bir insan şefkat ve bağlılığı ile Atatürk'ün mezarını hazırladığını aktarmıştır.¹²¹

Diğer bir tartışma konusu ise; Anıtkabir'in uygulamaya konulan ilk projesinde ikinci bir katın mevcudiyeti ve bu katın DP iktidarı döneminde projeden çıkarılmış olmasıyla ilgilidir. Bu ikinci kat dört duvardan oluşacak ve Türk sanatını yansıtan motiflerle bezenecekti(EK 4). Böylece anıtın, yabancı mimari görüntüsünden kurtulması sağlanacaktı. Fakat iddiaya göre; 23 milyon liraya mâlolan anıtın bu katı için gereken 350.000 lira bütçeden ayrılmadığı için projeden çıkarılmıştır. Proje mimarlarından Emin Onat, projesinin eksik kalan kısmı için üzüntülerini belirten konuşmalar yapmış ve eksiğin tamamlanması dileğini belirtmiştir.¹²²

JHS
150

*History
Studies*

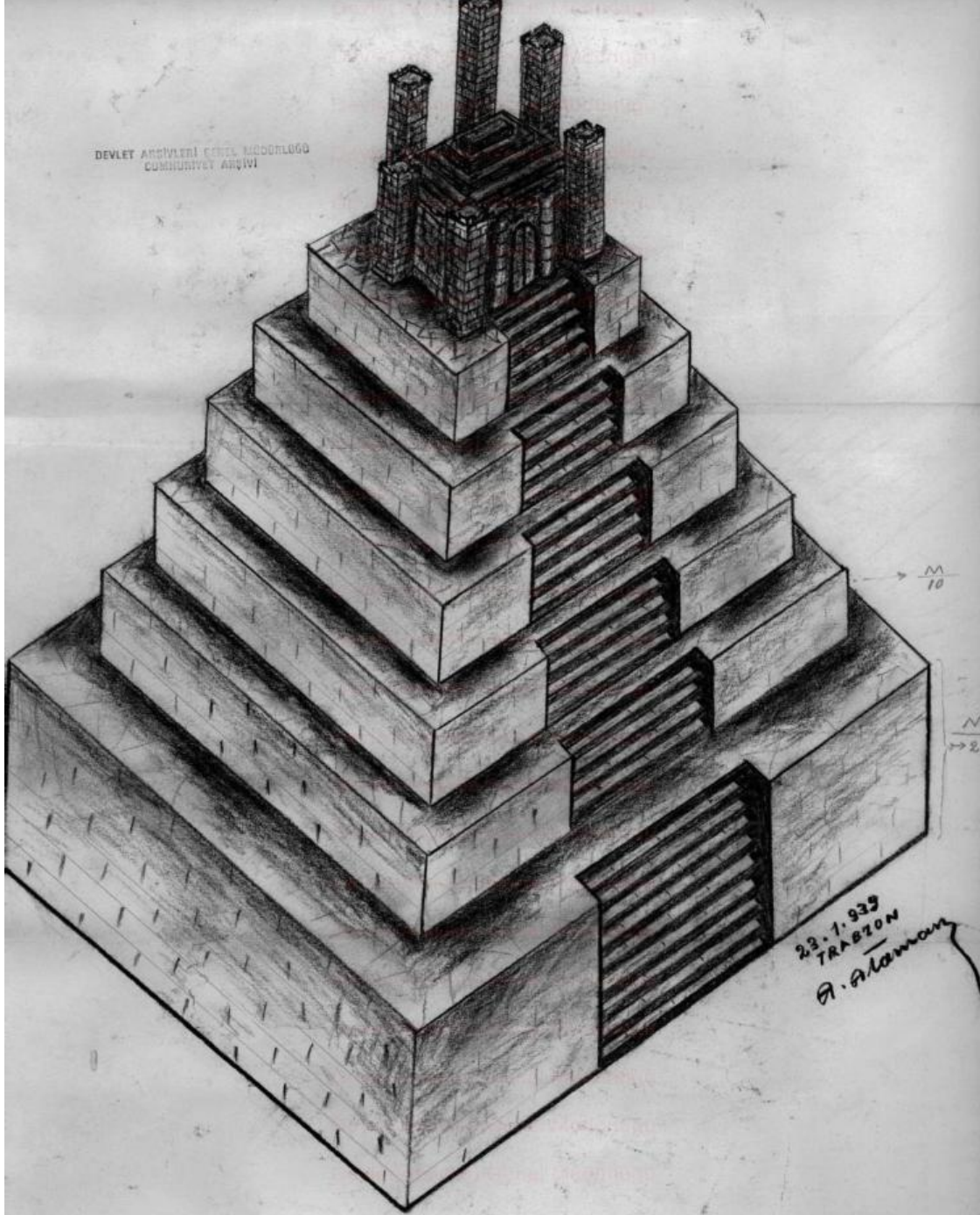
*Volume 6
Issue 5
September
2014*

¹²¹ *TBMMTD*, 14 Aralık 1953, 9. Dönem, C. 26, s. 190-191.

¹²² Evliyagil, *age*, s. 92.

Ekler

Ek: 1¹²³

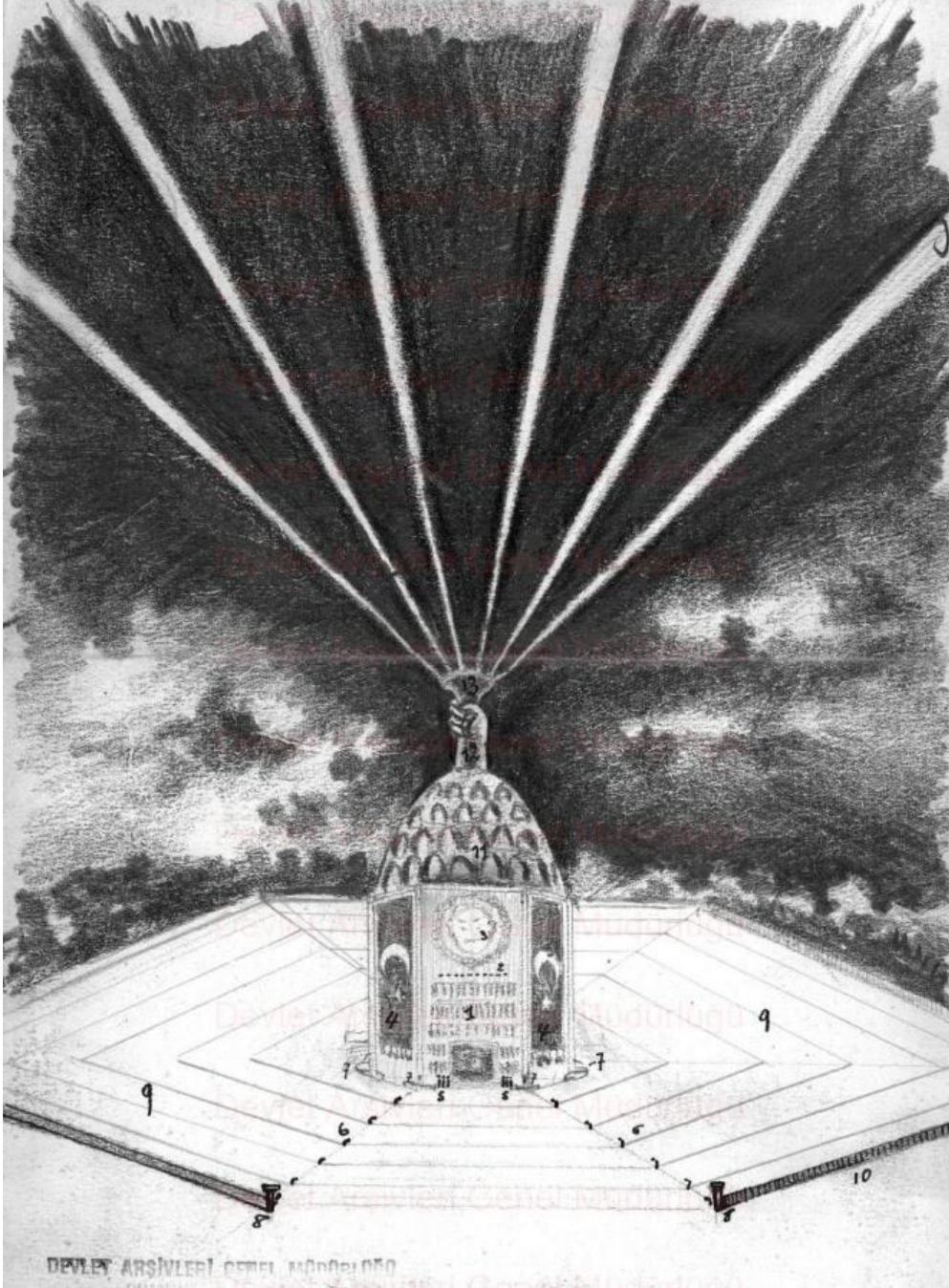
JHS
151

*History
Studies*

Volume 6
Issue 5
September
2014

¹²³ BCA, 490..1.0.0/1435.743..1. (Arslan Ataman'ın çalışması)

Ek: 2¹²⁴

JHS
152

*History
Studies*

Volume 6
Issue 5
September
2014

¹²⁴ BCA, 490..1.0.0/1435.743..1. (Lütfi Saygıner'in çalışması)

Ek: 3¹²⁵

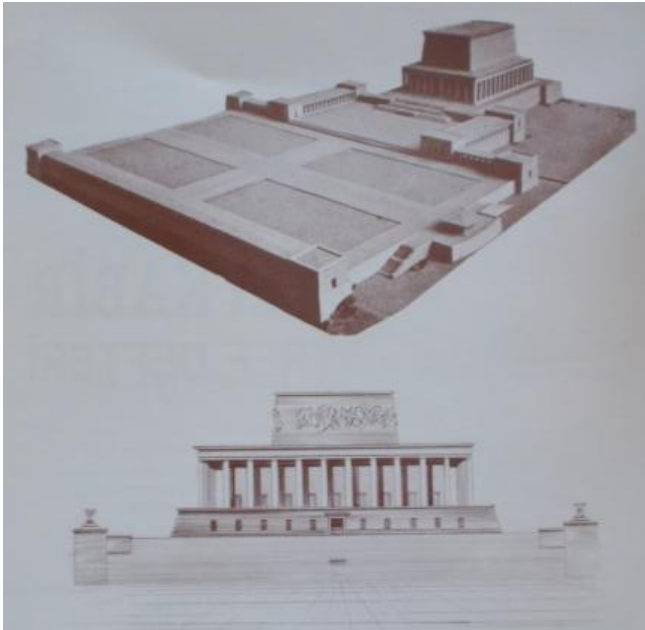

JHS
153

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

Ek: 4¹²⁶

¹²⁵ Son Posta Gazetesi, 11 Kasım 1953, s. 1.

¹²⁶ Evliyagil, age, s. 93.

Kaynakça

A. Resmi Yayınlar ve Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA);

30..10.0.0/1.8..14.

490..1.0.0/1435.743..1.

30..18.1.2/98.40..11.

30..18.1.2/90.37..18.

30..10.0.0/1.8..12.

30..11.1.0/188.41..19.

30..11.1.0/188.41..20.

30..18.1.2/123.75..14.

30..1.0.0/5.26..9.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi(TBMMZC);

22 Kasım 1944, 7. Dönem, C. 14.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD);

21 Mayıs 1945, 7. Dönem, C. 17.

18 Aralık 1946, 8. Dönem, C. 3.

17 Haziran 1947, 8. Dönem, C. 6.

26 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8.

29 Aralık 1947, 8. Dönem, C. 8.

21 Şubat 1949, 8. Dönem, C. 16.

26 Şubat 1949, 8. Dönem, C. 16.

13 Şubat 1950, 8. Dönem, C. 24.

1 Mart 1950, 8. Dönem, C. 25.

16 Haziran 1950, 9. Dönem, C. 1.

23 Haziran 1950, 9. Dönem, C. 1.

15 Ocak 1951, 9. Dönem, C. 5.

19 Şubat 1951, 9. Dönem, C. 5.

23 Mayıs 1951, 9. Dönem, C. 7.

23 Temmuz 1951, 9. Dönem, C. 9.

1 Kasım 1951, 9. Dönem, C. 10.

10 Aralık 1951, 9. Dönem, C. 11.

20 Şubat 1952, 9. Dönem, C. 13.

JHS
154

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 5
September
2014*

- 16 Şubat 1953, 9. Dönem, C. 20.
26 Şubat 1953, 9. Dönem, C. 20.
14 Aralık 1953, 9. Dönem, C. 26.

4. Resmi Gazete;

- 6 Mart 1944.
25 Mart 1944.
31 Ekim 1944.
25 Kasım 1944.
4 Nisan 1949.
23 Kasım 1949.
25 Mayıs 1951.
2 Kasım 1951.
12 Mart 1954.

5. Ayın Tarihi;

- 21 Haziran 1950.
15 Ocak 1951.
4 Mayıs 1953.
5 Haziran 1953.
8 Temmuz 1953.
9 Eylül 1953.
23 Eylül 1953.
2 Kasım 1953
7 Kasım 1953.
9 Kasım 1953.
10 Kasım 1953.
11 Kasım 1953.
12 Kasım 1953.
30 Kasım 1953.
7 Aralık 1953.
11 Ocak 1954.
13 Ocak 1954.
19 Nisan 1954.
6 Ağustos 1954.

JHS
155

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014

B. Süreli Yayınlar(Gazeteler)

- Akşam*, 7 Mart 1946.
Akşam, 18 Haziran 1947.
Akşam, 24 Haziran 1950.
Akşam, 31 Aralık 1950.
Akşam, 10 Kasım 1952.
Cumhuriyet, 24 Haziran 1950.
Cumhuriyet, 25 Haziran 1950.
Cumhuriyet, 24 Ağustos 1950.
Cumhuriyet, 31 Aralık 1950.
Malum Paşa, 8 Eylül 1947.
Son Posta, 11 Kasım 1953.
Ulus, 10 Ekim 1944.
Vatan, 17 Mayıs 1948.
Zafer, 24 Haziran 1950.
Zafer, 31 Aralık 1950.

C. Hatıralar, Telif ve Tetkik Eserler

- ACUN, Fatma -Adnan Sofuoğlu-Mustafa Yılmaz-Gonca Anzeroğlu vd., *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi*, (Editör: Fatma Acun), Siyasal Kitabevi, Ankara 2010.
- AKGÜL, Ahmet, *Bizim Atatürk*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2006.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal(1922-1938)*, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.
- DURMUŞ, Yalçın, -Yaşar Akbıyık-Yücel Özkaya-Gülnehal Bozkurt-Dursun Ali Akbulut vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, ATAM Yayınları, Ankara, 2008.
- ERER, Tekin, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963.
- EVLİYAGİL, Necdet, *Atatürk ve Anıtkabir*, Ajans-Türk Yayını, Ankara 1988.
- KARAOĞLU, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- ÖYMEN, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.
- ÖYMEN, Altan, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul 2010.
- TURAN, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk (Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.

JHS
156

History
Studies

Volume 6
Issue 5
September
2014